

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 102 (1989)

Artikel: Rapport da lavur 1988
Autor: [s.n.]
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-235407>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 20.05.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Rapport da lavur 1988

Elavurà dals divers posts da lavur e sincronisà cun il program da lavur LR 1988 per pussibilitar ina controlla tranter program e lavur exequida.

Introducziun

«Reflectar – en connex cun ils “50 onns linguatg naziunal” – il status dal rumantsch en confederaziun, chantun, regiuns e cuminanzas localas e preparar l’avegnir.»

Quest motto directiv ha segnà la lavur speziala da la LR durant l’onn 1988. Las lavurs usitadas en ils posts da lavur da la LR èn dentant vegnidas cuntinuadas. Cun preschentaziuns spezialas dal post da linguatg e da rumantsch grischun, da la lavur dals collavuratur regionalis, dal post da translaziuns e dal post d’ediziuns han ils blers visitaders da la SCUNTRADA a Scuol pudì prender invista dals vasts champs da lavur da la LR.

L’onn giubilar «50 onns linguatg naziunal» ha surtut er pussibilità ina vasta infurmaziun davart las activitads en la Rumantschia. En numerusas publicaziuns en la pressa ed en revistas èsi stà pussaivel da preschentar las ideas principialas e directivas da la planisaziun da linguatg rumantsch. Per mantegnair e promover il rumantsch duessan las sequentas premissas esser dadas:

- in *territori da linguatg*, nua ch’il rumantsch ha prioritad e funcziun clera;
- en quest territori da linguatg ina *basa economica solida* cun ina buna offerta da plazzas da lavur per la populaziun indigena;
- in *adiever dal linguatg en ils divers secturs* da la vita privata e publica (da la famiglia sur scola, baselgia, administraziuns publicas e privatas, etc.);
- *meds da massa suffizients* (gasetta quotidiana, radio, tv);
- in *linguatg da standard*;
- prontadad per acceptar la *bilinguitad*;
- *convivenza e solidaritad* dals trais linguatgs chantunals.

En la realisaziun sa resultan ord quests puncts numerusas activitads da detagl che stattan be per part en cumpetenzza da la LR e da sias

uniuns affiliadas. La finala po la producziun e derasaziun da linguatg be satisfar, sche tut las instanzas e persunas, publicas e privatas, dovran consequentamain il rumantsch per lur còntacts cun il territori da linguatg rumantsch. Ils purtaders da linguatg tradiziunals en las regiuns mantegnan lur impurtanza. Nova funcziun han dentant era ils producents da linguatg ordaifer las regiuns, q. v. d. las administraziuns centralas da diversa spezia ed ils producents da products che cuntanschan cun inscripziuns e decleraziuns il territori rumantsch. Planisaziun da linguatg daventa en questa maniera in pensum da l'entira cuminanza pertutgada e da la cuminanza surordinada ch'influenzëscha la cuminanza pitschna. Il mantegniment dal rumantsch è perquai tant in pensum dals Rumantschs sezs sco er in'obligaziun dals convischins linguistics betg rumantschs. Sulets na pon ils Rumantschs betg mantegnair lur linguatg, perquai che numerus secturs stattan sut l'influenza d'ordaifer la Rumantschia.

Lavur dals organs da la LR

La suprastanza ha salvà 24 sedutas e dilucidà 211 tractandas. Il cussegl LR ha gì duas tschentadas cun 19 tractandas. La radunanza da delegad(a)s è sa radunada ils 7 d'avust 1988 per la vigilia da la SCUNTRADA en la sala communal a Scuol ed ils 10 da december 1988 a Cuir. Sper las tractandas statutaricas (rapport annual e quint) è la radunanza dals 7 d'avust vegnida infurmada davart la pressa ruman-tscha (nr. 0 d'emprova ed evaluaziun da la questiunada). La radunanza dal december ha approvà il program da lavur ed il preventiv per 1989 e fatg las elecziuns per il trienni d'uffizi da 1989–1991.

Pervia da la limitaziun dal temp d'uffizi sortan *Sep Item* (1980–1988) e *Faust Signorell* (1981–1988) da la suprastanza.

Novs suprastants: *Gion Kunfermann* (Renania) e *Gion Pol Simeon* (URS).

Dal revisurat LR èn sa retratgs ils revisurs *Augustin Cathomen*, Breil; *Paul Michael*, Cuir; *Romano Plaz*, Savognin. Il suppleant dal revisurat, *Otto Vital*, è mort 1988. Sco novs revisurs vegnan elegids: *Valentin Derungs*, Glion; *Jon Dolf*, Flem; *Jon Peider Lemm*, S-chanf. Sco suppleants: *Stefan Engler*, Surava, e *Duri Sulser*, Domat.

Rapport tenor program da lavur

1. UNIUNS AFFILIADAS

1.1. Las uniuns affiliadas èn vegnidas consultadas per las sequentas dumondas: Antiquariat da cudeschs rumantschs en la LR; cumissiun da teater LR; ediziuns: Zvac il pign nanin, KODI/ENICAPENI, publicaziun per l'educaziun sexuala. La Romania e la Renania èn vegnidas envidadas da far ina proposta per il lieu da la SCUNTRADA rumantscha 1991 en Surselva. L'Uniun dals Grischs e l'URS èn vegnidas infurmadas davart las discussiuns en connex cun l'ediziun da vocabularis rumantschs regionalis. Cun l'UdG è vegnida discutada la lavur supplementara per l'integraziun/assimilaziun en scolina.

Ils suprastants da la LR han prendì part da las sedutas da las uniuns regionalas; parsura e/u secretari èn stads preschents a radunanzas generalas da las uniuns affiliadas. En las sedutas cun ils presidents da las uniuns affiliadas è il preventiv per la SCUNTRADA rumantscha vegnì discutà, il concept per il nr.0 da la QUOTIDIANA, credits per ARS HELVETICA, vocabulari administrativ-giuridic, per ils meds d'assimilaziun/integraziun e. a. Ils presidents da las uniuns affiliadas han fatg part dal comité da patronadi per la SCUNTRADA rumantscha a Scuol.

La CRR è vegnida consultada da la LR concernent la posiziun davart Radio Grischa e davart ils radios locals per las valladas grischunas dal sid (Radio Grischa, Radio Engiadina, Radio Piz Corvatsch). La suprastanza LR ha en questas dumondas da princip suriglià la tenuta da la CRR per mauns da las autoritads.

1.2. Las contribuziuns a las uniuns regionalas èn vegnidas pajadas en l'entira summa il mais da favrer. En las contribuziuns eran per l'emprima giada era cuntegnidas las summas che vegnevan pajadas ils onns antecedents sin fundament da dumondas documentadas per accziuns spezialas. La Societad retorumantscha (SRR) ha retschet ina contribuziun speziala per integrar il rapport annual da la LR en las Annalas. Las uniuns affiliadas han retschet sin lur dumondas contribuziuns per ediziuns spezialas.

1.3. Il program da lavur da la LR vegn exequì en stretga collavuraziun cun las societads affiliadas. Ultra dals contacts formals tras

radunanzas pussibiliteschan blers contacts infurmals (telefons, visitas vicendaivlas en la regiun e dals exponents regiunals en la LR, correspundenzas etc.) ina buna coordinaziun ed evaluaziun da las lavurs.

1.4. Acziuns supplementaras èn surtut sa resultadas tras la preparaziun e realisaziun da la SCUNTRADA. Las uniuns afiliadas han derasà l'idea da la SCUNTRADA en lur territoris e motivà a la participaziun. Gruppas da tuttas regiuns èn sa participadas a l'act commemorativ da la dumengia (represchentaziun da l'act commemorativ, chors, gruppas da saut e. a.) cf. 14. da quest rapport.

2. COLLAVURATURS REGIUNALS

2.1. Ils collavuratur regiunals sa scuntran per regla mintga mais tar in rapport oral en Chasa rumantscha cun il secretari e tenor pussaivladad cun represchentants da la suprastanza. En quest connex vegnan las lavurs en las singulas regiuns discutadas e coordinadas ed il barat d'ideas segirà. Ils collavuratur regiunals han ultra da lur lavur en las regiuns er da tgirar ressorts specifics: il collavuratur da l'Engiadina la scolaziun da creschids; il collavuratur da l'URS il barat da classas e da cultura tranter las regiuns; il collavuratur da la Surselva dumondas da rumantschaziuns; il collavuratur da la Sutselva dumondas da statistica ed animaziun en gruppas pitschnas (comites locals, ravugls, «canortas» etc.). Ils collavuratur dattan mintga mais rapport a scrit da lur activitads concretas.

2.2. Davart las lavurs concretas dals collavuratur en las domenas: scolaziun da creschid(a)s; assimilaziun/integraziun; contacts cun vischnancas, uniuns, singuls; rumantschaziun; translaziun; barat da classas; curs da perfecziunament en rumantsch; vendita da cudeschs; infurmaziun; teater; bibliotecas; e. a. dattan ils rapports specifics ils detagls necessaris.

Quests rapports vegnan mess sco agiunta tar ils rapports da las uniuns regionalas.

2.3. In project d'evaluaziun da la lavur d'animaziun en Engiadina, realisà en il rom dal project naziunal da retschertga nr. 21 dal Fond naziunal, è vegnì exequi e terminà. Ils resultats vegnan preschentads pli tard. Ina evaluaziun sistematica da la lavur d'animaziun nun è instituzionalisada, vegn dentant per part cuntanschida tras las uniuns regionalas en discussiun cun il collavuratur.

2.4. La scolaziun supplementara dals collavuratur, prevista e planisada, nun ha la finala pudì vegnir realisada e resta in pensum per 1989. Aspects da la lavur d'animaziun e surtut er la situaziun dal collavuratur regional en sia regiun èn temas che meritan in'attenziun speziala. Ina scolaziun supplementara duess ultra da la motivaziun er dar impuls per novas tecnicas da lavurar e da vegnir a frida cun las varts negativas da la lavur d'in collavuratur regional.

3. SCOLAZIUN E FURMAZIUN

3.1. *Scolinas*

Suenter che la lescha chantunala ha decretà las scolinas per la domena communal ha la LR pudì sa distgargiar da las contribuziuns a scolinas. Per l'onn da rapport n'han naginas scolinas retschet contribuziuns spezialas. Sin dumonda han diversas scolinas dentant pudì retschaiver donaziuns da cudeschs.

La lavur da las cussegliastras da scolina en Surselva ed en Engiadina è vegnida cuntinuada. Tenor rapport da la cussegliastra en Surselva, dunna Josefina Candrian, Sagogn, è la dumonda per la cussegliaziun en Surselva fitg pitschna. Las mussadras vegnan a frida, surtut er sin fundament da lur buna preparaziun en il seminari da mussadras, cun las situaziuns spezialas er en las vischnancas linguisticamain maschadadas. La cussegliaziun en Engiadina è considerablamain pli intensiva e complexa. Tenor in rapport da la cussegliastra, dunna Anni Tschanner-Tschander, mussa la statistica che be 50 da 244 scolarets en Engiadin'ota discurren rumantsch a chasa. Er en Engiadina bassa deriva be ca. mintga segund scolaret d'ina famiglia entiramain rumantscha.

La situaziun da scolinas maschadadas cun funcziun d'integrar ils uffants na rumantschs tschenta grondas pretensiuns a las mussadras che han ina impurtanta funcziun da «rumantschar» ils uffants en vista a las scolas fundamentalas rumantschas. Questa situaziun precara ha chaschunà discussiuns davart l'engaschament da la LR en quest sectur. La summa messa a disposiziun en il preventiv na tanscheva betg per realisar la lavur tenor las necessitads consideradas da la cussegliastra. L'Uniun dals Grischs ha installà ina cumissiun cun l'incumbensa d'inventarisar la situaziun e formular propostas concretas, tranter

auter er areguard la finanziaziun da la lavur supplementara a favur da las scolinas. Ina tschentada en la LR cun la gruppa da lavur da l'Uniun dals Grischs, cun exponentas dal seminari da mussadras e da la CMR e cun las cussegliastras da scolina ha mussà las sequentas *pussaivladads* per rinforzar l'instrucziun rumantscha en scolinas cun pensum d'assimilaziun:

1. Integrar il rumantsch sistematicamain en l'instrucziun normala da scolina. Cundiziun: max. 15 scolarets per ina scolina, sche pussaivel pli paucs.

2. Instrucziun supplementara tras ina mussadra auxiliara cumpe-tenta che lavura parallel cun gruppas da scolarets. Sche pussaivel chattar questa forza da lavur supplementara per las singulas uras en l'atgna vischnanca e be en cas da basegn trair natiers ina persuna d'ordaifer.

3. Instrucziun supplementara en gruppas ordaifer il temp ordinari da scolina (p. ex. a las 08.30 u suentar las 11.00 e las 16.00).

Problems: ils uffants pon sa sentir chastiads tras quest tractament inegal; ils uffants èn stanchels; quest model includa lavur supplementara per las mussadras, che stuess vegnir pajada.

4. Reducziun da la grondezza da las gruppas tras prolungar il temp da lavur da las mussadras (cun augment commensurà da la paja). P. ex. gruppa 1: 08.30; gruppa 1 e 2 ensemen: 09.30–10.30; gruppa 2: 10.30–11.30 e.u.v.

Ils custs chaschunads tras la realisaziun da quests models duessan surpigliar tenor pussaivladads las singulas vischnancas, tantpli che las vischnancas cun quests problems da linguatg èn per la pli gronda part bainstantas e ch'ils custs muntan be a ca. fr. 2000.— – 3000.— l'onn per la singula vischnanca.

Sin giavisch da la CMR (Cuminanza da mussadras rumantschas) ha la suprastanza decidì da cuntinuar cun l'ediziun da «scolina/scolletta»; da realisar las «Ideas ed impuls per mussar rumantsch en scolinas» er en ina versiun sursilvana (cun las decleraziuns generalas en rumantsch grischun) e da realisar il cudesch da chant «Zottelbär» en rumantsch. La CMR cusseglia la LR concernent las materialias per la lavur en scolina.

Per la scolaziun supplementara da las mussadras è vegnida organisa da en Engiadina, en collavuraziun cun il post chantunal per la scolaziun supplementara dals magisters, ina dieta da lavur.

Las scolinas en Chasa rumantscha a Cuira èn vegnidas manadas cun in dumber da 23 uffants per l'onn da scola 1987/88 e 31 scolarets per l'onn da scola 1988/89. Las scolinas servan sco scolina d'exercizi per il seminari da mussadras ed il chantun indemnisescha la LR cun fr. 4 000.— per quest servetsch. Las discussiuns cun la citad da Cuira concernent contribuziuns augmentadas per las scolinas rumantschas cuntinueschan. La dumonda è vegnida tractada en duas sedutas cun il cusseglier da la citad Stiffler. Ina decisiun è da spetgar per 1989.

En collavuraziun cun la CMR e cun las mussadras incumpensadas èn diversas materialias per la lavur en scolina vegnidas edidas. Il med d'instrucziun «Ideas ed impuls per mussar rumantsch en scolinas» da dunna Anna Tina Campell è vegnì amplifitgà cun las tematicas: Son Niclà, Nadal, enviern, malsaun, vacanzas e scola.

Ils collavurats per la Sutselva ed il Grischun central e per l'Engiadina sa stentan, en collavuraziun cun las cussegliastras da scolina, da realisar curs «Geniturs ed uffants emprendan ensemen rumantsch». Davart ils detagls guarda ils rapports dals collavurats regiunals.

Surtut en Engiadin'ota cuntinueschan las emprovas da manar gruppas d'uffants pitschens en rumantsch.

Per il seminari da mussadras èn vegnidas traslatadas las sequentas materialias: Plan d'instrucziun; prospect; inserats. Cun questas materialias duess l'instrucziun vegnir rumantschada e la terminologia specifica per las domenas professiunals vegnir introducida directamain en l'instrucziun.

3.2. *Scolas fundamentalas tudestgas*

Tenor pustaziuns da las scolas pertutgadas èn ils meds d'instrucziun «rumantsch en scola», I.–VI. stgalim, vegnids mess a disposiziun. Ils curs existan en la versiun sursilvana, surmirana, putera e per part sutsilvana. Ultra da quests curs fan ils magisters adina dapli adiever dals meds d'instrucziun chantunala che pon cun las adattaziuns necessarias tras ils magisters far buns servetschs er en l'instrucziun en scolas fundamentalas tudestgas.

Ils curs da rumantsch en scola a Cuira vegnan frequentads da passa 80 scolar(a)s. Las emprovas d'integrar l'instrucziun da rumantsch en l'urari ordinari vegnan cuntinuadas. Grondas difficultads porta la

diversitad dals idioms che ha per consequenza che las gruppas interessadas èn memia pitschnas per furmar classas en ina scola. En il mument vegnan las uras dadas ordaifer l'urari (13.00–13.45 e 16.00–17.45). Difficultads spezialas sa mussan cun chattar scolast(a)s. La contribuziun da la citad da Cuir na tanscha betg per cuvrir ils custs resultants da questa instrucziun.

Per discutir l'estrucziun da rumantsch en scolas fundamentalas tudestgas, per infurmar e barattar opiniuns ed experientschas ha la LR envidà presidents communal, presidents dal cussegl da scola, directurs ed inspecturs da scolas da las vischnancas cun scola fundamentala tudestga ed estrucziun rumantscha supplementara (*Glion, Flem, Domat, Razèn, Sched, Ziran, Andeer, Vaz/Lai, Surava, Bravuogn, San Murezzan*) ad ina tschentada en Chasa rumantscha. 33 persunas, tranter quellas exponents da 10 da las vischnancas pertutgadas, han dà suatientscha a l'invit. Las discussiuns mussan che la situaziun è fundamentalmain sumeglianta en tut las vischnancas, che tradiziun e pratica sa distinguan dentant da vischnanca tar vischnanca. La voluntad da las autoritads e da la populaziun da mantegnair e promover l'estrucziun rumantscha è, er sin fundament da retschertgas fatgas, avant maun. Per 1989 è prevista ina proxima scuntrada cun ils exponents da las vischnancas allegadas, e quai en ina vischnanca pertutgada.

Domat ha realisà ina vasta retschertga concernent la posiziun dal rumantsch en scola. A *San Murezzan* cuntinueschan las lavurs en ina grupp che s'occupa cun l'estrucziun da rumantsch e ch'elavura propostas per ina nova estrucziun rumantscha. Per *Bravuogn* elavura ina grupp da lavur chantunala in med d'estrucziun che pudess evtl. far buns servetschs en autras scolas cun sumegliantas relaziuns linguisticas.

3.3. *Scolas fundamentalas rumantschas*

Davart ils aspects principals da questa dumonda saja renvià al rapport annual 1987, pagina 22.

Concernent l'estrucziun dal franzos a basa dal rumantsch en connex cun l'introducziun dal nov med d'estrucziun per emprender franzos «Echanges» ha la LR supplitgà il departament d'educaziun da ponderar pussaivladads per realisar il postulat rumantsch. Il departament d'educaziun e la grupp da lavur incaricada èn conscients da

l'impurtanza da questa dumonda e vegnan a persequitar pussaivladads per realisar il postulat.

Ina veglia dumonda sa preschenta da nov suentar las votaziuns en la Bassa davart l'instrucziun da franzos en las scolas primaras. En il cussegl grond è vegnì inoltrà in postulat (cf. text a la fin da quest rapport) concernent questa dumonda. La LR nun è vegnida dumandada per ina posiziun en chaussa.

Il barat da classas tranter las uniuns rumantschas avess l'intenziun da meglierar la chapientscha vicendaivla e rinforzar la solidaritad rumantscha. Deplorablmain ha questa idea difficultads da tschaffar ragischs. Senza in impuls e sustegn chantunal pronunzià na paran magisters ed autoritads da scola betg da sa laschar motivar per quest'idea.

Ils collavuratur regiunals mantegnan contact cun las conferenzas scolasticas e cun ils magisters. Sin giavisch stat er il documentalist ed auters exponents dal secretariat LR a disposiziun a las conferenzas per infurmaziuns, referats etc.

Per l'ediziun da la gasetta da scolars «Aviöl» è vegnida decidida ina contribuziun speziala. Gasettas da classas u scolas, realisadas dals scolars sezs, nun en vegnidas realisadas.

3.4. Scolas professiunalas

Singuls magisters per rumantsch en las scolas professiunalas han sa participà al di dals magisters a chaschun da la SCUNTRADA. En quest connex èn vegnidas tematisadas las dumondas per l'instrucziun da rumantsch en questas scolas. In'amplificaziun da l'instrucziun ha ses cunfins en las uras limitadas che stattan a disposiziun en las scolas professiunalas. Da cuntanscher fissan almain en las scolas situadas en il territori rumantsch l'instrucziun da singuls roms en rumantsch, quai che vegn per part pratigà en la scola professiunala a Sta. Maria, a Glion ed a Samedan. Las discussiuns ston cuntinuar 1989. A Cuira frequentan radund 200 scolars da la scola professiunala industrialia l'instrucziun da rumantsch. En la scola mercantila na datti nagina instrucziun da ed en rumantsch. Dentant exista la pussaivladad da far in examen en rumantsch cun nota che vegn allegada sut ils roms facultativs, accessoris.

Cun il directur da la nova scola commerciala e mercantila a Glion van discussiuns per francar gia da l'entschatta la posiziun dal ru-

mantsch en ils roms adattads. La scola vegn averta per l'onn da scola 1989/90.

Cun la scola da purs al Plantahof e cun ulteriuras scolas professiunalas (tegnairchasa, selviculturs e. a.) cuntinueschan las discussiuns davart la preschientscha dal rumantsch.

Gronda atenziun cuntanscha il «model da linguatg» a la scola da dunnas, nua che mintga scolar(a) sto – tenor il nov plan d'instrucziun – frequentar in'instrucziun en ils ulteriurs linguatgs chantunals. Quest'instrucziun duess pussibilitar ina chapientscha passiva dals linguatgs chantunals e rinforzar la conuschientscha ed encletga vicendaivla.

La LR sa gida a chaschun dals examens finals en las scolas professiunalas cun la dactilografia da las materialias d'examen.

3.5. *Scolas medias e scolas autas*

Il segund tom da l'«Istorgia da la litteratura rumantscha: FUNTAUNAS 2» da Gion Deplazes è cumparì. Il terz tom è vegnì lectorà ed è en preparaziun per l'ediziun durant il 1989. Per il quart tom da quest'ovra existan pliras ideas e propostas che ston vegnir concretisadas en in concept valaivel per quest tom che duess tractar la litteratura rumantscha contemporana. Reacziuns da magisters e lecturs cumprovan che l'ediziun da quest'ovra en rumantsch grischun satisfà.

La posiziun dal rumantsch sco linguatg modern, equivalent ad auters linguatgs che quintan per l'access a las universitads, nun è vegnida discutada vinavant en la LR. La gruppa d'experts federala per la revisiun da l'artitgel 116 CF duess er tangar questa dumonda.

Lecziuns da rumantsch vegnan dadas a las universitads da Turitg, Friburg, Berna, Genevra, S. Gagl ed a la scola auta politecnica a Turitg. A Genevra ed a Turitg vegn dà per il semester d'enviern 1988/89 in curs d'introducziun en il rumantsch grischun.

Concernent pussaivladads da realisar en il seminari da scolasts l'instrucziun da rumantsch per Na-rumantschs sco rom da lecziun obligatori e d'instruir ulteriurs roms en rumantsch (per Rumantschs) n'han ins udì nagut dal departement u dal seminari. Las instanzas respectivas da la LR als gremis chantunals èn anc adina pendentas.

Concernent ils contacts cun universitads, gremis da perscrutaziuns guarda il rapport dal post d'infurmaziun e documentaziun e dal post

da linguatg. Contacts speziala ordaifer la Svizra existan per l'onn da rapport cun persunas da las universitads da Mannheim, Barcelona, Tokyo University of Foreign Studies, Université Concordia Montréal (prof. Taggart), Australian National University (prof. Wurm), Universität Nürnberg (prof. Kuntz); delegaziun da la China (Eco Solidar).

3.6. *Scolaziun da creschid(a)s*

La scolaziun da creschid(a)s vegn organisada tras las organisaziuns autonomas «Scuntrada e furnaziun» en Engiadina e Surselva ch'èn uniuns affiliadas a l'Uniun svizra per universitads popularas (UPS/VSV). La LR sustegna la lavur da questas uniuns e dat surtut contribuziuns spezialas per curs da linguatg rumantsch cun main che 8 participant(a)s. Ils collavuratur regiunals fan part en las uniuns respectivas. Per il grischun central (Surmeir e Sutselva) han ils collavuratur respectiv organisà in program da scolaziun specific (cf. rapport dals collavuratur regiunals).

Ina grond' offerta per la scolaziun da creschid(a)s è stada la SCUNTRADA rumantscha (cf. il rapport sut ciffer 14).

Per ils curs en il grischun central ha la LR exequì las lavurs administrativas, d'indemnisaziun e scuntraziun da quint cun il chantun e cun l'Uniun per universitads popularas.

En Engiadina ha il collavuratur regional organisà in curs per personal da biro e da secretariat.

4. ASSIMILAZIUN/INTEGRAZIUN

4.1. *Survista dals curs*

En collavuraziun cun diversas instituziuns, autoritads communalas e regionalas (singulas organiseschan er curs en atgna reschia, sco per exempel Fundaziun Planta, Fundaziun Retoromana, Cerchel Cultural Laax, scolas medias, universitads e. a.) e cun las uniuns «Scuntrada e furnaziun» è vegnids organisads ils sequents curs:

Almens	3 curs	16 participant(a)s
Andeer	2 curs	13 participant(a)s
Ardez	1 curs	4 participant(a)s
Bravuogn	2 curs	16 participant(a)s
Champfèr	2 curs	8 participant(a)s
Cumpadials	2 curs	15 participant(a)s
Flem	8 curs	62 participant(a)s
Glion	13 curs	89 participant(a)s
Domat	4 curs	25 participant(a)s
Guarda	1 curs	6 participant(a)s
Laax	5 curs	42 participant(a)s
Lai	3 curs	25 participant(a)s
Mustér	2 curs	13 participant(a)s
Müstair	1 curs	6 participant(a)s
Puntraschigna	1 curs	6 participant(a)s
Razèn	1 curs	10 participant(a)s
Riom	1 curs	7 participant(a)s
Samedan	6 curs	77 participant(a)s
San Murezzan	1 curs	4 participant(a)s
Savognin	3 curs	20 participant(a)s
Sedrun	4 curs	31 participant(a)s
Sent	1 curs	9 participant(a)s
Scuol	4 curs	47 participant(a)s
Surava	1 curs	7 participant(a)s
Trin	3 curs	15 participant(a)s
Trun	4 curs	21 participant(a)s
Tusaun	2 curs	13 participant(a)s
Valchava/Fuldera	2 curs	13 participant(a)s
Vuorz	2 curs	20 participant(a)s
Zernez	3 curs	15 participant(a)s
Zuoz	2 curs	11 participant(a)s
total	90 curs	666 participant(a)s

Curs da rumantsch a Cuira

total 20 curs 169 participant(a)s

- 4 rg per esters
- 5 ladin
- 2 surmiran
- 8 sursilvan
- 1 «champir rumantsch»

Curs da rumantsch han era anc gi lieu *ordaifer il territori rumantsch*, organisads da scolas autas popularas, da la scola da club «Migros», dad universitads etc. La LR gida tar la tschertga da scolast(a)s, tar la propaganda e furnescha il material d'instrucziun e d'infurmaziun.

4.2. Meds d'instrucziun

Il «Curs da rumantsch 1» da Gieri Menzli, preparà en rumantsch grischun, è vegnì adattà ed edì en tut ils idioms. Il «Curs da rumantsch 2» è terminà en la versiun rumantsch grischun. Las transformaziuns en surmiran e vallader èn gia en lavur. La suprastanza ha approvà in plan per la cuntinuaziun cun in 3. curs cun il titel da lavur «Aspects dal grischun rumantsch». Cun diversas tematicas ed exercizis specificis da vocabulari, grammatica etc. duai vegnir creà in med surtut per la conversaziun en rumantsch a basa da texts che dattan in'introducziun en cultura e civilisaziun. – Tar il curs da rumantsch 1 duessan vegnir realisadas cassetas en ils idioms cun las lecturas ed eventualmain exercizis da pronunzia e grammatica. Per «omologisar» il curs da rumantsch è vegnida fatga ina retschertga tar ils/las scolast(a)s che lavuran cun quest curs.

La scola da club da Migros prepara in nov med d'instrucziun per emprender linguatgs (project M-lingua). La LR ha dumandà da realisar quest curs, che sa basa sin las metodos las pli actualas per emprender linguatg er en rumantsch. Difficultads sa preschantan ina giada dapli pervia da la diversitad dals idioms. Las discussiuns cun ils exponents da la scolaziun dal Migros cuntinueschan.

4.3. Il project per in curs da rumantsch en ils meds da massa electronics, elavurà da la DRS sin dumonda da la LR/CRR 1986, na fa betg ils progress spetgads. Tenor infurmaziun dal post da program a Cuira duess la LR metter a disposiziun la basa linguistica per in tal curs. Questa basa linguistica exista dentant vastamain cun las grammaticas avant maun. La lavur da prestar è ina lavur d'intermediaziun per ils meds da massa electronics e po sulettamain vegnir prestada, sin fundament da las materialias didacticass existentas, da persunas versadas cun ils meds da massa.

La Terra Grischuna, la gasetta dal COOP e per part er las gassetas rumantschas emprovan cun texts e rubricas spezialas da motivar persunas ch'emprendan rumantsch da leger e chapir il linguatg.

4.4. Sin iniziativa privata e cun sustegn da la LR vegnan sporadicain realisadas emprovas cun curs speziels per integrar ils geniturs na rumantschs d'emprender il rumantsch che lur uffants dovran en scolina e scola. L'incumbensa per tals curs, surdada als collavuratur regiunals, nun è dentant anc sistematisada.

4.5. En connex cun la SCUNTRADA en ils curs d'integraziun/assimilaziun ed en discussiuns dals collavuratur regiunals en las regiuns vegn la populaziun motivada e stimulada da duvrar il rumantsch en contact cun persunas ch'emprendan rumantsch. Latiers dovri ina schientscha dals Rumantschs per lur linguatg e la funcziun da quel. En ils territoris da contact prestan las diversas gruppas d'animaziun (solidarità romontscha a Trin, comité romantsch a Flem, ravugl rumantsch ad Andeer, fuaina rumantscha a Razén, e. a.), buna lavur en questa direcziun.

4.6. Grazia a la propagaziun da l'idea rumantscha en connex cun ils «50 onns rumantsch lingua naziunala» han ils curs d'assimilaziun/integraziun già relativamain gronda affluenza a Cuir ed en las regiuns. Numerusas dumondas per curs vegnan era da la Bassa. A persunas che han frequentà 2 curs d'assimilaziun dat la LR «*ina clav rumantscha*» (ensaina) sco reconuschientscha, motivaziun e segn che mussa ch'ins «*sa*» rumantsch.

4.7. La LR ha impundì la summa da fr. 49 210.05 per curs d'integraziun/assimilaziun ed ha a basa dal regulativ vertent incassà dals participants la summa da fr. 23 769.—. L'incasso per ils curs en Engiadina e Surselva succeda tras las «Scuntradas e furmaziuns». La LR contribuescha cun cuvrir ils deficits che sa resultan da curs cun main che 8 participants. En divers cas è vegnì pussibilità curs «1 tar 1» q. v. d. 1 scolast ed 1 solar, surtut per assimilar intensivamain persunas expnidadas che ston savair il linguatg il pli spert pussaivel.

L'idea da crear plazzas per magisters ambulants per l'intent da l'assimilaziun, surtut en las duas regiuns grondas Engiadina e Surselva, vegn discutada vinavant. Assimilaziun/integraziun sto dentant er chattar in clima en la cuminanza, q. v. d. ch'il linguatg emprendì sto avair sia nizzaivladad en la cuminanza.

4.8. En las regiuns han già lieu curs d'introducziun en il nov curs da rumantsch da e cun Gieri Menzli.

4.9. L'indemnisaziun als magisters per curs d'assimilaziun na satisfac betg tut(ta)s engaschad(a)s en questa lavur. La suprastanza vul dentant

– sunter consultaziun tar las «Scuntrada e furmaziun» en Surselva ed Engiadina – sa tegnair vid il regulativ vertent da 1986 (cf. rapport annual LR 1986), che preveda er la pussaivladad da far excepziuns en cas inditgads.

5. RUMANTSCH GRISCHUN

5.1. Las *lavurs scientificas* per la preparaziun e l'elavuraziun dal rg èn vegnidas cuntinuadas en vista a la publicaziun d'in vocabulari tudestg-rumantsch grischun, rumantsch grischun-tudestg. La rimnada da material sin basa dals excerpts da las translaziuns è vegnida terminada cun la fin da l'onn. Il Fondo naziunal per la perscrutaziun scientifica ha concedì ina prolungaziun dal project per ulteriurs dus onns (1988–1990).

5.2. *Referats* davart il rg èn vegnids fatgs a Cumbel (Conferenza da scolasts da la Lumnezia, G. Darms), ed a Laax (Club Rotary, G. Darms), lura er a Lugano (XVIII. Convegno di studi dialettali italiani, A. A. Dazzi) e Neuchâtel (Formation spontanée de Koinès et standardisation en gallo-roman, G. Darms). Chasper Pult ha referì davart il rg a la SCUNTRADA rumantscha a Scuol ed a chascun da congress en las Dolomitas, en il Friaul, en Sardegna ed en il Club Svizzer a Milaun. Bernard Cathomas ha infurmà differentas gruppas en scolas medias a la Bassa ed en Chasa rumantscha.

Publicaziuns davart il project: G. Darms, Rumantsch Grischun, en: ZüriLex Proceedings, Papers read at the EURALEX International Congress, Tübingen 1988; G. Darms, A. A. Dazzi, Wie kann Vielfalt überleben, en: Terra Grischuna 1 (1988), Cuir 1988.

5.3. Dus curs da rg han gi lieu a Scuol en il rom da la Scuntrada (curs per principiant(a)s e curs per avanzad(a)s. Tals curs han er lieu regularmain a Cuir. Plinavant è in curs spezial da rg vegnì fatg per magisters e magistras da la Scola grischuna da dunnas. A las universitads da Genevra e Turitg dat Chasper Pult in curs d'introducziun en il rg.

5.4. Il 'Curs da rumantsch grischun II' da G. Menzli è progredi uschè lunsch ch'el po vegnir surdà a la stampa. Perencunter è la lavur vi d'in'antologia da texts litterars vegnida reponderada. Ina decisiun vegn la supranza a prender en il decurs da 1989. Igl è da supponer

che la prontadad d'acceptar texts en rg er en la domena da la litteratura creschiss cun l'applicaziun, sco las experientschas en autras domenas demussan. La redacziun da la LITTERATURA (Novas litteraras) da l'Uniun da scriptur(a)s rumantsch(a)s vul ponderar l'ediziun da texts litterars en rg.

Da las FUNTAUNAS da G. Deplazes è cumparì il segund volum: «Da las refurmas a la revoluziun franzosa»; da l'ARS HELVETICA il terz volum: «L'architectura religiosa» da H. Horat. Ulteriurs trais volums da l'ARS HELVETICA èn en stampa.

5.5. Ils contacts cun ils interessents per il rg èn vegnids tgirads surtut durant la SCUNTRADA a Scuol e cun metter a disposiziun materialias en rg. Perquai èn ulteriuras acziuns vegnidas spustadas.

5.6. Il post da rg ha stuì sa distgargar sin giavisch dal FN gia il 1987 da las correcturas da las translaziuns per pudair sa concentrar sin lavurs pli scientificas. Il post stat dentant a disposiziun per lavurs da terminologias specificas en connex cun traducziuns pli grondas, sco p. ex. l'ARS HELVETICA.

5.7. In pass enavant ha il rumantsch grischun pudì far en la domena da la tecnica: tut las descripziuns dals experiments al tecnorama da Winterthur èn vegnidas transladas en rumantsch e vegnan expoidas en quest linguatg en il decurs da l'onn proxim.

En las autras domenas ha el pudì consolidar sia posiziun, surtut en quella da l'administraziun (federala). Grazia al rg ha il rumantsch danovamain acquistà novas domenas d'adiever, surtut cun inscripziuns sin l'emballadi da divers products e cun texts da numerusas administraziuns publicas e privatas (cf. post da translaziun).

5.8. La datoteca dal rumantsch grischun cumpigliava la fin december var 85 000 endataziuns, 20 000 dapli ch'il december passà. Dapi la fin da l'onn è la partiziun «Novitads» dal Radio rumantsch colliada sco emprima staziun externa directamain cun la datoteca. Qua tras po ella participar permanentamain al svilup da la lexicografia dal rumantsch grischun. Pleds che mancan anc en la datoteca vegnan registrads automaticamain e pon vegnir mess a disposiziun aifer curt temp. Auters interessents externs duessan pudair vegnir colliads en il decurs dal 1989.

5.9. Artitgels en rg cumparan regularmain mintga mais en la 'Coop-Zeitung' ed en la 'Terra grischuna'. En la Gasetta Romontscha ed en la Casa Paterna/La Pünt cumparan texts en rg pli u main regularmain

er en inserats; en las autras gasettas rumantschas vegnan els per ordinar translatads en l'idiom regional.

5.10. Durant l'onn da rapport èn vegnidas fatgas 3 retschertgas davart l'acceptanza dal rg:

- dr. E. Diekmann da l'Universitad da Mannheim ha dumandà cun in questiunari standardisà 1680 persunas pertutgadas dal rg (tuts postenents, tuts chanzlists, tuts schefs da secziuns militaras, tuttas presidentas d'uniuns da dunnas, tut(ta)s magisters/stras da tuts stgalims, tut(ta)s schurnalist(a)s, ed autras persunas en diversas funcziuns che vegnan regularmain en contact cun il rg. Las 980 respostas mussan in' acceptanza generala da passa 50% per il rg en ils secturs tipics per in linguatg da standard.
- Il «Bündner Tagblatt» (14-4-88) ha dumandà ses abunents a Rueun, Tinizong, Lavin e Müstair. Resultat: 60% giuditgeschan positivmain il rg [excellent (17%), bun (43%)].
- Il Radio rumantsch ha laschà far ina retschertga scientifica. 73,7% chapeschan il rg; 49,5% (cunter 49,2%) beneventassan, sch'il Radio rumantsch emettess regularmain emissiuns en rg.

In'ulteriura retschertga è vegnida fatga en connex cun ils examens da recrut 1985. Ina maioritad giuditgescha positivmain il rg.

6. POST DA LINGUATG

6.1. Las lavurs da rimnada da terminologia, da creaziun da neologissem e d'ordinaziun dal material linguistic cun l'elavuraziun electronica da datas è vegnida cuntinuada. Terminologia specifica e neologissem vegnan rimnads, creads e mess a disposiziun, u tenor singulas dumondas da different utilisaders, u en maniera sistematica cun l'elavuraziun da la terminologia speziala d'in sector specific. L'EED (elavuraziun electronica da datas) e la collavuraziun cun il Post da rumantsch grischun permetta ina lavur da neologissem sistematica e qua tras pli consequenta. La LR è colliada (tras Telepac) cun la centrala da terminologia da la cancellaria federala. Quella cuntegna sper atgnas datas er l'entira banca da datas da la CE a Luxemburg e cumpiglia var 1 milliun terms specifics da different secturs.

A la chanzlia federala è vegnida inoltrada in'istanza per *ina piazza* en il nov servetsch da terminologia. En quest nov servetsch lavuran

collavuratur(a)s dals 3 ulteriurs linguatgs svizzers. Gist la Rumantschia avess dentant in basegn spezial per terminologia, siond la suletta lingua naziunala che sto crear e furmar senza tut ils neologissem. Er èsi en quest sector da prender suenter bier. La plazza duess vegnir creada en il Grischun e pudess lavurar sur EED cun il post da terminologia central en la cancellaria federala.

6.2. En collavuraziun cun ils collavuratur regiunals e tenor numerusas dumondas singulas ha il Post da linguatg mess a disposiziun infurmaziuns e cussegliaziuns en dumondas linguisticas.

Il «Cuors da rumantsch puter», tenor il curs da rumantsch grischun da Gieri Menzli, adattà da Göri Klainguti, è vegni repassà, curregi e preparà per la stampa.

6.3. Glistas da terminologia specifica èn vegnidas elavuradas per ils suandants champs:

- La terminologia da cuschina, nutriment e tegnairchasa en 4 idioms (sursilvan, surmiran, puter e vallader), per incumbensa da la Commissiun chantunala per meds d'instrucziun è vegnida terminada e surdada a la stampa.
- La terminologia militar en rumantsch grischun, elavurada per gronda part durant il 1987, è vegnida repassada e per part cumplettada a maun da novas translaziuns.
- La terminologia da «Gimnastica e sport en scola» (la glista tudestga è vegnida preparada la fin dal 1987) è vegnida rimnada en trais idioms (sursilvan, surmiran e vallader), redigida in'emprima giada en rumantsch grischun cun l'indicaziun da las variantas dals idioms (tenor il sistem dal Vocabulari administrativ-giuridic).
- Per il volum «Pled Rumantsch V, Tecnica 2» èn vegnidas fatgas la redacziun finala e las preparaziuns per la stampa (cf. Post d'infurmaziun e da documentaziun).
- Per l'Uffizi federal veterinar ha il Post da linguatg elavurà ina «Glista cumplessiva dals vertebrats en Svizra» (546) che po vegnir retratga da l'uffizi numnà.
- Il Post da linguatg ha preparà ina glista cun ils nums rumantschs d'instituziuns ed organisaziuns publicas e privatas.
- En collavuraziun cun il Post da translaziun chantunal ha il Post da linguatg LR integrà las 30 glistas da neologissem, che quel aveva mess a disposiziun a circuls interessads a partir dal 1980, en ina suletta glista ed ha repassà quella.

6.4. Il VOCABULARI ADMINISTRATIV-GIURIDIC è vegnì terminà en prima redacziun. Suenter ina fasa d'emproma e consultaziun pon adattaziuns e midadas vegnir integradas. L'ovra è derasada en 196 exemplars. Ils resuns sin quest VOCABULARI, realisà en rumantsch grischun cun resguard dals idioms, èn favuraivels. Ils plets da quest vocabulari vegnan uss endatads en il sistem electronic.

6.5. Il Post da linguatg stat en stretg contact e collavura cun il seminari da mussadras a la scola da dunnas dal Grischun concernent il nov rom d'instrucziun «exercizis da terminologia speziala».

En collavuraziun cun ils magisters da rumantsch da la scola agricola Plantahof han ins cumenzà a rimnar ed elavurar la terminologia agricola, spezialmain quella da la tratga da muvel.

A la SCUNTRADA da Scuol ha il Post da linguatg preschentà cun ina pitschna exposiziun ils differents aspects da la lavur da neologisems e ses servetschs.

6.6. Il Tecnorama da Winterthur ha laschà translatar tut las descripciuns dals experiments che vegnan preschentads (cf. 5.7.).

Cun il Museum svizzer dals meds da transport a Lucerna hai dà tractativas davart la translaziun da differentas inscripciuns.

6.7. Il Post da linguatg ha procurà la translaziun u la correctura da differentes texts en ils idioms ed en rumantsch grischun.

Spezialmain a chaschun da las differentas occurrenzas per il giubileum da '50 onns rumantsch sco lingua naziunala' èn vegnidas fatgas numerusas translaziuns en rumantsch, talian e franzos (documentaziuns da pressa e. a. v.).

6.8. Cun ils redactors dals vocabularis existents, cun ils retoromanists da las universitads e da la scola chantunala è vegnida discutada la dumonda da la redacziun da vocabularis regionalis novs. En discussiuns ulteriuras è sa resultà in emprim concept concernent vocabularis: 1. Banca da datas cumplessiva; 2. Vocabulari cumplessiv rg – tud., tud. – rg; 3. Vocabularis per terminologias spezialas; 4. Restampas dals vocabularis existents; 5. Vocabularis novs pratics idioms – tud., tud. – idioms.

7. POST DA TRANSLAZIUN

7.1./7.6. Il post da translaziun ha procurà durant l'onn 1988 per 347 (1987: 488) translaziuns en rumantsch grischun e 75 (1987: 81)

translaziuns en ils differents idioms. Betg cuntegnidas en questas cifras èn las numerusas translaziuns d'inserats (ca. 150), sco er translaziuns che pon vegnir scleridas directamain al telefon.

Ina nova repartiziun da las lavurs da translaziun è sa resultada tranter chantun e LR. Il chantun translatescha per incumbensa da la Confederaziun ils texts federals en rumantsch grischun (decleraziuns per votaziuns, brochuras, etc.) ed ha per quest intent creà ina nova piazza per in translatur. A chaschun da la SCUNTRADA a Scuol ha il president da la Confederaziun mess en vista diversas translaziuns da texts impurtants e. a. Questas translaziuns èn gia decididas dal cussegl federal, nun èn dentant anc cumparidas.

7.2./7.3. En occasiun da la conferenza da pressa dals 18-2-88 a Berna ha la LR preschentà in appel ad administraziuns, firmas ed interpresas da far adiever regularmain dal rumantsch per tut lur texts che cuntanschan il territori rumantsch. Bleras instituziuns sa laschan persvader ch'il rumantsch po e sa, grazia al rumantsch grischun, era vegnir duvrà en la propaganda (reclama en gasettas e televisiun) sco er en la correspundenza normala da fatschenta. Pliras instituziuns e firmas han prendì la chaschun dal giubileum «50 onns rumantsch lingua naziunala» per «*rumantschar*» lur nums sin inscripziuns e palpiri da fatschenta etc. Buna lavur sin quest sectur prestan gia dapi onns ils collavuratur regiunals da la LR.

Ad organisaziuns da «non-profit» metta la LR per part er a disposiziun gratuitamain translaziuns giavischadas. Da nov resguarda er la Pro Raetia il rumantsch en ses feagl d'infurmaziun, publicità en la Terra Grischuna.

7.4. Durant l'onn ha il post da translaziun introducì diversas persunas en la lavur da translaziun. Persunas engaschadas cun lavurs da translaziun han pudì s'infurmar tar la LR. A chaschun da la SCUNTRADA a Scuol è vegni realisà in curs per translaziuns.

7.5. Ils contacts cun las agenzias da translaziun en l'entira Svizra èn vegnids rinforzads. Il post da translaziun da la LR exequescha lavurs da translaziun per tutt'agenzias impurtantas.

7.7. L'onn 1988 è vegnì lavurà vi da las translaziuns dals toms 4-7 da l'ARS HELVETICA. Cun la Condrau SA èn vegnidas fixadas cunvegns concernent l'ediziun rumantscha dad ARS HELVETICA (dumber d'ediziun, derasaziun, pretschs e rabats).

7.8. Numerusas translaziuns en talian, franzos e tudestg, surtut en connex cun «50 onns rumantsch linguatg naziunal». L'adiever augmentà dal rumantsch effectuescha in basegn per translaziuns dal rumantsch en tudestg. En il senn d'in'intermediaziun tranter las regiuns linguisticas fa la LR er talas lavurs.

8. SERVETSCH D'INFURMAZIUN E DOCUMENTAZIUN

Il manader dal Post d'infurmaziun e documentaziun è stà occupà l'onni passà per ina part cun lavurs conc. la SCUNTRADA rumantscha a Scuol. El ha coordinà il program da l'emna (program provisorii e program definitiv), organisà l'entira infrastruttura e surveglià l'andament dal program da l'emna a Scuol.

8.1. L'interess per nossa lingua e cultura e per las activitads rumantschas è stà quest onni ordvart grond. El stat en stretg connex cun il giubileum «50 onns rumantsch lingua naziunala», cun las activitads conc. il rumantsch grischun e cun ils sforzs per ina gasetta quotidiana. Il PID ha respundì a numerusas dumondas en scrit, al telefon u durant visitas en Chasa rumantscha ed ha repartì/intermedià divers documents conc. il rumantsch.

8.2. Il PID ha elavurà – a basa dal «Duden Bildwörterbuch» – in manuscrit per il «Pled rumantsch/Plaid romontsch 5, tecnica II». Daspera ha el dà scleriments en dumondas da terminologia rumantscha existenta e nova ad instituziuns publicas (PTT, VFF e. a.) ed a privats.

8.3. Per infurmaziun e documentaziun en vegnids preparads plirs documents pratics, in tractat scientific, in tractat didactic e divers artitgels per revistas e gasettas:

- debita consideraziun da la SCUNTRADA rumantscha '88 per incumbensa da la «Terra Grischuna/Pagina rumantscha», Nr. 11/88.
- survista da la situaziun en scola en terra rumantscha per il rapport da la cumissiun d'experts da la confederaziun conc. ina revisiun d'art. 116 CF.
- manuscrit «Sprachkulturen Rätoromanisch» per incumbensa da la Cumissiun chantunala per meds d'instrucziun («Bündner Geschichte, Lehrerordner», 4.–6. classa).

- divers artitgels biografic-bibliografics d'auturs rumantschs ed auters chavazzins per il «Lexicon svizzer 91» per incumbensa da la chasa editura Menghis & Ziehr/Luzern (en preparaziun).
- sboz per dus prospects d'infurmaziun davart la LR ed il rumantsch grischun.
- rimnada da referats, materialias da lavur, rapports e fotografias da la SCUNTRADA rumantscha '88 per ina retrospectiva da las festivitads a Scuol (ediziun da la LR en preparaziun).
- diversas contribuziuns scientificas per revistas e publicaziuns respectivas.

8.4. En il rom da las festivitads per il 50avel anniversari dal rumantsch sco lingua naziunala è la publicitad rumantscha vegnida infurmada regularmain. Il project «Fegl d'infurmaziun generala da la LR» sco supplement da las gasettas rumantschas nun ha pudì vegnir realisà quest onn pervia da las lavurs intensivias en connex cun la SCUNTRADA '88.

Il manader dal PID è sa participà a diversas dietas d'infurmaziun:

- infurmaziun davart la lingua e cultura rumantscha per gruppas da lavur dad interpresas e scolas.
- infurmaziuns en Chasa rumantscha a singuls interessents (filologs, perscrutaders da minoritads, schurnalists, scolars e. u. v.).
- infurmaziun davart la LR, ses intent e sias activitads multifaras en il rom d'in colloqui rumantsch a la SPF/ETH, Turitg.
- collavuraziun en la gruppa da lavur «Kulturinformation», ch'è sa furmada il december 1987 sin iniziativa dal Stapferhaus/Lenzburg cun la mira d'intensivar e sistematisar il barat cultural en Svizra. Il manader dal PID ha infurmà la gruppa da lavur menziunada sura conc. pensums, activitads ed experientschas dal center d'infurmaziun e documentaziun da la LR.

8.5. Contact/discussiuns cun represchentants da bibliotecas grischunas (biblioteca chantunala, biblioteca claustrala/Mustér e biblioteca Chesa Planta/Samedan) e da l'Institut dal DRG conc. l'applicaziun da systems d'informatica/telecommunicaziun en bibliotecas (coordinaziun da la catalogisaziun, systems electronics cumpatibels e. u. v.). Plans da restructurar la biblioteca e la documentaziun da la LR.

8.6. La documentaziun dal PID è vegnida amplifitgada successiva-
main cun referats, tractads scientifics, lavurs da diversa derivanza,
artitgels da gasetta, recensius e. u. v. Plans per augmentar la fototeca,
dioteca e videoteca. La fonoteca cumpiglia actualmain pliras registra-
ziuns d'emissiuns da radio (Radio rumantsch, DRS/1, Radio Suisse
Romande, Radio Onde Furlan e. u. v.) e divers referats da la SCUN-
TRADA '88 a Scuol.

8.7. La collavuraziun cun la cumissiun da nomenclatura chantu-
nala e cun gruppas d'acziun per rumantschaziuns è stada occasiunala.

8.8. Diversas translaziuns en vallader ed en rumantsch grischun e
correcturas.

9. MEDS DA MASSA, INFURMAZIUN, PRESCHIENTSCHA RUMANTSCHA

9.1. Suenter ina seduta d'infurmaziun e discussiun cun ils editurs
da las gasettas existentas ha la suprastanza LR decidì da realisar in nr. 0
d'emprova per ina gasetta quotidiana. Ina gruppa da redacziun, coor-
dinada dal secretari LR e dotata cun ils redactors da las gasettas ru-
mantschas existentas, cun redactors dal Radio rumantsch e redactors
libers ha elavurà in concept da redacziun e realisà il nr. 0 «LA QUO-
TIDIANA, gasetta rumantscha dal di» per glindesdi, ils 20 da zercladur
1988. L'intenziun da quest nr. 0 d'emprova era da mussar en concret
ina pussaivladad per ina quotidiana rumantscha che cuntegna sper
las parts regionalas era ils divers ressorts d'ina quotidiana. La QUO-
TIDIANA nr. 0 è vegnida realisada en 28 000 exemplars e derasada
cun in questiunari en tut las chasadas dal territori rumantsch da
tschep e dal territori al cunfin da linguatg.

L'evaluaziun dal questiunari ha purtà il sequent resultat: sin tut
las QUOTIDIANAS repartidas èn 9,6% questiunaris entrads. Pli
represchentativa è la quota dals questiunaris returnads relativ als abu-
nents da las gasettas rumantschas: Gasetta Romantscha 17,4%, Fögl
Ladin 19,7%, Pagina da Surmeir 21,7%, Casa Paterna/La Pünt 23,7%.
En total giavischan 50,50% las gasettas existentas e 49,5% la QUO-
TIDIANA. Da las respostas dal Grischun prefereschon 54,3% la QUO-
TIDIANA e 45,7% las gasettas existentas. Da las respostas d'ordaifer
il chantun: 41,1% la QUOTIDIANA e 58,9% las gasettas existentas.
Considerà ils abunents da las gasettas existentas sa resultan tras a tras

procentualas sur 50% per ina quotidiana: dals abunents da la Gasetta Romontscha 51,9%, dal Fögl Ladin 52,7%, da la Pagina da Surmeir 56,4%, da la Casa Paterna/La Pünt 57,2%.

Ina clera maioritad fiss da princip pronta d'abunar per fr. 140.—/ l'onn ina gasetta rumantscha dal di. A chaschun da la radunanza da delegad(a)s a Scuol ha la suprastanza declerà sia prontadad da cuntinuar las discussiuns internas e cun ils editurs da las gasettas existentas per preschentar a temp detagls en vista a la realisaziun d'ina quotidiana. La radunanza da delegad(a)s ha ina giada dapli confirmà l'importanza d'ina quotidiana sco instrument en la promoziun da linguatg e decidì senza cuntravusch d'incumbensar la suprastanza da cuntinuar cun las preparativas cun la finamira da realisar ina quotidiana en rumantsch.

LA QUOTIDIANA

GASSETTA RUMANTSCHA DAL DI

A chaschun da la SCUNTRADA è la tematica da la pressa vegnida discutada en diversas occurrenz.

Sin fundament da la decisiun da Scuol ha la suprastanza numnà ina grupp da lavur, cumponida d'experts en dumondas da meds da massa e represchentants da la LR. L'incumbensa da la grupp da lavur: examinar la situaziun actuala da la pressa rumantscha ed elavurar u laschar elavurar tenor incumbensas precisas materialias concretas da discussiun e decisiun en vista a la realisaziun d'ina quotidiana. Tar questas materialias appartegnan:

- ina calculaziun detagliada ed in plan da finanziaziun;
- in organigram per la structura giuridica ed organisatoria dal purtader dal project;
- propostas da contract tranter purtaders e realisaturs dal project;
- propostas per statuts da redacziun;
- propostas per in concept da cuntegn e furma da la quotidiana.

Il «Stapferhaus» a Lenzburg è sa declarà pront da s'engaschar en questa dumonda e da purtar ils custs per questa gruppa da lavur che duess suttametter la lavur en il decurs da 1989.

9.2. Las contribuziuns a la pressa èn vegnidas pajadas en la summa totala da fr. 210 000.— (repartiziun cf. quint agiuntà a quest rapport). La LR metta vinavant a disposiziun gratuitamain translaziuns en rumantsch grischun per inserats surregionals. La pratica mussa che quests inserats cumparan u en in rumantsch u en tudestg u in summa betg.

9.3. Ils meds da massa han retschavì infurmaziuns regularas pertutgant las fatschentas tractadas da suprastanza, cussegl e radunanzas da delegad(a)s. Per las communicaziuns regularas e sper numerusas dumondas respundidas al telefon han quest onn fitg blers schurnalists dumandà documentaziuns u visità la LR per intervistas e consultaziuns pli lungas. Interess spezial han era las staziuns da radio ordaifer il territori rumantsch e tudestg svizzer demussà (franzos, talian, anglais).

9.4. En connex cun ils «50 onns rumantsch linguatg naziunal» ha la pressa svizra rapportà a moda fitg extendida davart la situaziun dal rumantsch. La documentaziun da pressa da l'entir onn, rimnada en la LR, emplenescha plirs ordinaturs.

Sin fundament da discussiuns a la SCUNTRADA (referat e colloqui Placi Camenisch) è vegnida inoltrada in'istanza concernent preschentaziuns en il sector dals meds da massa. La LR nun è senza incumbensada cun perscrutaziun en quest sector, n'ha dentant nagut encunter, sche novas perscrutaziuns dessan invistas pli exactas en la situaziun e las pussaivladads da meds da massa en nossa minoritad linguistica.

9.5. Ils curs da rumantsch en ils meds electronics da massa svizzers (project SSR) nun èn, sco allegà sura sut cifra 4.3., progredids sco giavischè.

9.6. L'exposiziun ambulanta è vegnida preschentada en connex cun las conferenzas da recturs e da magisters da scolas medias a Cuira.

9.7. La LR ha organisà las sequentas conferenzas da pressa:

- 22 da schaner: ARS HELVETICA en rumantsch, toms 1 e 2;
- 5 da favrer: enquista da dr. Diekmann concernent l'acceptanza dal rumantsch grischun;

- 18 da favrer: conferenza naziunala a Berna davart «50 onns rumantsch linguatg naziunal»;
- 20 da zercladur: preschentaziun LA QUOTIDIANA;
- 8-13 d'avust a Scuol: radunanza da delegad(a)s, avertura da la SCUNTRADA e diversas ulteriuras conferenzas durant la SCUNTRADA;
- 15 d'october: Inscunter da las gruppas etnicas dals pajas vischins a Cuira;
- 6 da december: preschentaziun da «Poesias – Gedichte» dad Andri Peer;
- 10 da december: radunanza da delegad(a)s a Cuira.

9.8. Il post d'infurmaziun e documentaziun ha intermedià sin dumonda a numerus interessents documents pratics davart lingua e cultura.

Il secretari ha sa participà cun referats u sco mainagruppas a las sequentas occurrenz: Forum «Scola per *in* mund» a Berna e Cuira; Congress rumantsch a Scuol; Dieta da lavur da las vischnancas pitschnas a Cuira; Sairada rumantscha a Zug; Congress «Effet frontière dans les Alpes» en Val d'Aosta; Dieta da la partida liberal democratica a Tusaun davart linguatg e cultura en il Grischun; Scola chantunala a Schaffusa; Sentupada da las 4 culturas a Laax; Club svizzer a Milaun; PGI, sezione Berna; Colloqui rumantsch a la scol'auta politecnica federala a Turitg; divers clubs da Lions, Rotarians e. a.; exposés en las diversas conferenzas da pressa da la LR (cf. cif. 9.7.).

9.9. Per la redacziun da la pagina rumantscha en la gasetta dal COOP, en la Terra Grischuna e per artitgels davart il rumantsch en «Bündner Monatshefte», en il «Fegl scolastic grischun» ed en ulteriuras revistas svizras ha la LR collavurà.

10. TEATER RUMANTSCH

10.1. Las gruppas ed uniuns da teater giavischan da princip da restar autonomas en dumondas da reschia. Tuttina ha la LR pudì intermediar l'onn passà a diversas gruppas persunas dal fatg, che han accompagnà inscenaziuns u perfin fatg reschia. Da quest servetsch fan adiever oravant tut gruppas novas e betg anc uschè versadas u gruppas che vulan far in project pli grond.

10.2. Il post da teater vegn consultà activamain. La gronda part da la cussegliaziun sa restrenscha sin la spediun da tocs per selecziun. L'onn passà èn quai stadas 150 spediun cun passa 900 tocs. Daspera ha il post er stuì procurar per translaziuns ed ha intermedià dretgs da represchentaziun e translaziun.

10.3. L'onn 88 è stà sut l'ensaina da la SCUNTRADA a Scuol. Uschia èn er las activitads dal post da teater sa concentradas oravant tut sin la SCOLA DA TEATER ed il FESTIVAL DA TEATER ch'èn vegnids organisads a questa chaschun durant l'entir'emna a Sent (cf. punct 10.11.).

Per l'animaziun e contacts cun las gruppas en las regiuns èn responsabels ils collavuratur regiunals LR (cf. rapport dals collavuratur regiunals).

Ils curs da teater stattan da princip en cumpetenza da l'UTP (Uniun grischuna da teater popular). La UTP organisescha onn per onn curs da differenta spezia. Sin giavisch spezial da las gruppas porschan els danovamain er uschenumnads «curs da chasa». Empè ch'ils reschissurs e giugaders van a curs ordaifer, duess il manader dal curs vegnir tar la gruppa.

10.4. Il post da teater rimna ed ordinescha en sia biblioteca specifica tut ils tocs rumantschs, originals e translats. L'onn 88 èn vegnids integrads 35 tocs novs. La biblioteca cumpiglia uss ca. 1200 tocs che vegnan mess a disposiziun a las gruppas.

10.5. En la pressa rumantscha e tudestga è vegnì infurmà regularmain davart occurrenz, curs e la scena rumantscha da teater. En collavuraziun cun l'Uniun grischuna da teater popular (UTP) è vegnì realisà in sboz per in fegl d'infurmaziun (triling) davart il teater en il Grischun. L'emprim numer da quest fegl cumpara 1989.

10.6. Deplorablmain n'è il MUSSAVIA DRAMATIC III betg anc terminà. Las lavurs progredeschan dentant. La gronda part da la lectura è fatga e las resumaziuns èn scrittas. I resta mo anc da curreger e stampar!

10.7. Ils contacts cun l'Uniun grischuna da teater popular han pudì vegnir intensivads. Annemieke Buob, collavuratura dal post da teater LR, è er commembra da la suprastanza UTP. Per intensivar il contact cun las gruppas ha l'UTP organisà l'onn passà radunanzas per reschissur(a)s e president(a)s regional(a)s a Glion ed a Landquart. Per l'onn 1989 èn planisads tals inscunters a Casti/Alvra ed a Zernez.

Tranter la LR e la UTP (Uniun grischuna da teater popular) è vegnida fixada la sequenta collavuraziun:

La LR coordinescha tenor pussai vladads sia lavur a favur dal teater cun las activitads da l'«Uniun grischuna da teater popular» per evitar vias dublas per cuntanscher la medema finamira. En il senn d'ina repartiziun da las incumbensas fixescha la suprastanza il sequent:

- *L'UTP organisescha en atgna reschia ils curs da teater er per il Grischun rumantsch e surpiglia qua tras l'incumbensa generala d'organisar curs. La LR resalva la pussai vladad per curs specifics. Per ils curs da l'UTP avverts per participants rumantschs decida la suprastanza da cas tar cas contribuziuns u garantias da deficits sin fundament d'istanzas specifics da l'UTP. Ils curs ston tegnair quint dal rumantsch e resguardar, surtut per curs che tangheschan aspects linguistics, il rumantsch sco linguatg da curs. La LIA RUMANTSCHA mantegna si'influenza tar l'UTP concernent cuntegn, frequenza e linguatg dals curs.*
- *L'UTP realisescha ina gassetta da teater/fegl d'infurmaziun per il teater. La LR integrescha en quest feagl, che duai cumparair 2-3 giadas ad onn, sias infurmaziuns concernent il teater e contribuescha materialmain per la redacziun (collavuraziun dal responsabel en il post da teater e dals incumbensads da teater da la LR) e materialmain/finanzialmain sin fundament d'in preventiv e da decisiuns specifics. En quest feagl d'infurmaziun per il teater sto il rumantsch vegnir resguardà commensuradamain. Ultra da las infurmaziuns en quest organ cuntiunescha la LR cun infurmaziuns supplementaras per la pressa rumantscha.*
- *Per occurrenzas pli grondas da teater (festival previs da l'UTP; emnas da scolaziun) decida la suprastanza LR da cas a cas davart contribuziuns u garantias da deficit.*

La LIA RUMANTSCHA resta en contact cun l'UTP e sa conferescha davart l'execuziun e la realisaziun dals puncts allegads sura.

(cf. prot. supr. nr. 20, 17-10-88)

Vinavant tgira la LR er contacts cun las sequentas uniuns da teater:

- ZSV (Zentralverband Schweizer Volkstheater)
- SADS (Schw. Arbeitsgemeinschaft für das darstellende Spiel in der Schule)
- SSCT Societad svizra per cultura da teater
- CIFTA (Comité International des Fédérations Théâtrales d'Amateurs de culture latine)

La collavuraziun cun las uniuns menziunadas ha per consequenza che gruppas rumantschas èn envidadas da sa participar als festivals ed inscunters che questas uniuns organiseschan.

10.8. Sustegns spezials per las sequentas lavurs:

- Bravuogn: «Il spiert d'la Pedra Grossa» (gieu al liber)
- Cumpagnia da teater Laax: «Romeo e Giulietta» (gieu al liber)
- Societad da teater Vnà: contribuziun da partenza
- Uniun da teater Cuschnaus: contribuziun da partenza
- Gruppa da teater Sent: contribuziun per culissas novas
- In Situ: «Il saultasuga» represchentaziun a Guarda en connex cun la SCUNTRADA
- SCUNTRADA a Scuol: Scenas per l'act commemorativ

10.9. En contact cun la Pro Senectute e l'UTP tschertga la LR da promover il teater per seniors. Fin ussa han ins contactà manaders pussaivels e personas interessadas. Tschertgads èn er scriptur(a)s rumantsch(a)s da s'engaschar per in tal project cun scriver tocs originals u cun far translaziuns da tocs adattads per gruppas da seniors. La LR ha er già contact cun gruppas da seniors da la Bassa per dumandar tocs adattads.

10.10. Annemieke Buob è stada preschenta a la CGL (Conferenza generala ladina) a Zernez cun in'infurmaziun davart il post da teater LR. Ella ha elavurà in questiunari per emprender a cunuscher ils giavischs dals magisters conc. il teater en scola.

L'onn passà ha già lieu a San Murezzan per la prima giada l'inscunter «Scolars giogan per scolars». Ils scolars da Samedan, Segl e La Punt Chamuesch han pudì represchentar lur tocs avant in public da var 200 scolars or da differentas vischnancas d'Engiadina. Dues scolaras rumantschas han pudì sa participar ad in «Inscunter da teater internaziunal per uffants» da 15 dis a Vienna.

En collavuraziun cun la «Pro Grigioni Italiano» (PGI) e la «Walservereinigung» (WV) ha la LR organisà ina seduta cun il directur dal seminari da scolasts a Cuir per discutir davart pussaivladads d'introducir in'instrucziun sistematica en il rom «Teater en scola».

10.11. La SCOLA DA TEATER a Sent è stada in grond success. Ils dus manaders, Annemieke Buob e Bruno Cathomas, han pudì instruir ina gruppa da 18 participants durant l'entir'emna. Ils temas da la scola eran: l'actur, il reschissur, l'organisaziun ed illuminaziun e tun.

A mintga participant(a) è er vegnida surdada ina mappa da lavur. Ils ecos èn positivs.

Al FESTIVAL DA TEATER a Sent èn las sequentas gruppas sa partecipadas:

- Chor mischedau Siat: «Il tat ha mustgas da maridar»
- Giuventüna da Cinuos-chel/Brail: «Ils ertavels da sar Gian»
- Gruppa da teater Müstair: «Medem dret per la duonna»
- Tribuna sursetra: «En anghel d'en drac»

10.12. La suprastanza LR ha discutà – sin fundament d'ina consultaziun tar las uniuns regionalas – l'opportunitad d'ina *cumissiun da teater*. En vista a la lavur dal post da teater e da la lavur dals collavuratur regiunals po vegnir renunzià ad ina tala cumissiun nova.

CHANT E MUSICA

11.1. Il post da chant da la LR ha edì a chaschun da la SCUNTRADA a Scuol in cudeschet cun chanzuns da cumpagnia. Il cudeschet cun il titel «Rumantsch(a)s en cumpagnia» cuntogna 42 chanzuns popularas ord tut las valladas da l'intschess rumantsch (incl. Dolomitas e Friaul).

11.2. Ils questunaris tramess a dirigent(a)s da chors rumantschs han mussà che l'interess per in nov cudesch da chant per chor mixt n'è betg avant maun. La pluralitad dals chors lavura pli gugent cun chanzuns sin fepls.

Sin fundament da quests fatgs ha la cumissiun da chant proponì d'edir en furma professiunala onn per onn in tschert dumber da chanzuns per *chor mixt* e *chor viril*. Questas chanzuns duessan far part d'ina rimnada en successiun ch'ins po retrair en abunament. Ils dirigents u personas privatas che giavischan quest abunament pon retrair ca. il matg/zercladur 89 l'emprima furniziun/selecziun da chanzuns ensemen cun in ordinatur spezial. En il pretsch d'abunament è cumplià il dretg da copiar las chanzuns per diever dal chor.

En vista a quest project ed a la SCUNTRADA ha la LR desistì per l'onn da rapport d'ina concorrenza da chanzuns.

11.3. Ils dirigents che tschertgan chanzuns pon retrair da la LR ordinatur che cuntognan las chanzuns rimnadas. En il mument sa il post da chant metter a disposiziun total ca. 800 chanzuns per chor viril, mixt e chors da dunnas ed uffants.

11.4/11.5. Ils contacts tranter chors e LR vegnan surtut tgirads tras ils commembers da la cumissiun da chant en las regiuns. A chaschun da la SCUNTRADA a Scuol han gì lieu differents concerts e l'act commemorativ da la dumengia è vegnì embellì da differents chors (*guarda GUID SCUNTRADA*)

12. EDIZIUNS

Ovras fundamentalas

div. auturs Vocabulari administrativ-giuridic (terminà)
Menzli G. Curs da rumantsch grischun; adattà en ils idioms vallader, surmiran, sursilvan e puter (sutsilvan en lavur)

Meds d'instrucziun

Restampa da: «Rumantsch en scola» I-VI, en divers idioms
Deplazes G. FUNTAUNAS, tom 2: Da las refurmas a la revoluziun franzosa (Istorgia da la litteratura rumantscha per scola e pievel) en rumantsch grischun, cun texts originals en ils idioms
Campell A. T. Ideas ed impuls per mussar rumantsch en scolinas (surmiran e puter cun explicaziuns en rumantsch grischun), amplificaziun

Cudeschs d'uffants

div. auturs KODI, translaziun en sursilvan da M. Lombriser (10 nrs., dretgs A. Eiselé, Prilly)
Restampa da: Carigiet A./Chönz S.: Flurina

Carnets OSL 1988

Steiger/Halter Robinson, sursilvan (3. ediziun OSL nr. 393 II)
Fischer/Biert Ai, ai, ai! Chi sarà quai?, vallader (3. ediziun OSL nr. 394)

Jungen/Baer/ Steiner-Filli	Angela da Matilpi, vallader (OSL nr. 1831)
Crestomazia/ Demarmels	Detgas e praulas da Surmeir, surmiran (OSL nr. 1832)
Held/Guinard/ Lansel	Ils zoccals da Lisa-Mustazza, puter (OSL nr. 1833)
Flepp/Murk	Anuska, sursilvan (OSL nr. 1834)
Tambornino/ Fontana	Igl Uaul grond, sursilvan (OSL nr. 1835)
Berther/Könz/ Schaller-Gabriel	Fanny a seas vaschegns, sutsilvan (OSL nr. 1836)

* * *

*Rapport dal president da la cumissiun redacziunala rumantscha per
carnets OSL (Augustin Manetsch)*

«Toutes les poules se ressemblent, et tous les hommes se ressemblent». A questa construcziun dal pilot, sribent e filosof franzos Saint-Exupéry patratg jau magari cur che jau stoss sriver rapports annuals. In um da las ciencias natiralas (in dentist) ha ditg a mai ch'ins astgia mai surpigliar maximas senza analizar ellas fitg criticamain. E sche jau contemplel l'andament en nossa cumissiun da redacziun, astg jau dir cun buna conscienza che mintg'onn da lavur porta auters accents. Nus ans stentain per exempel da megliar il marketing e vegnin sustegnids era en quest grau da la Lia rumantscha e dal secretariat central a Turitg.

L'on passà avain nus gi la fortuna ch'il Cussegl da Fundaziun OSL ha salvà sia radunanza annuala en la chapitala grischuna. Ultra da quests accents festivs, astgain nus anc menziunar il fatg legraivel ch'i dat adina puspè novs impuls da persunas versadas e da forzas novas che demussan interess da publitgar lur ovras tar l'OSL.

* * *

Diversas ediziuns

LR	Rapport annual 1987
LR	LA QUOTIDIANA, gasetta rumantscha dal di nr. 0 (emprova) glindesdi, 20-6-1988
LR	Program d'annunzia e guid per la SCUNTRADA
LR	Rumantsch(a)s en cumpagnia, cudeschet da chant
Reediziun da:	Halter/Cadruvi: cassetta «Praulass»

Ediziuns en preparaziun

- Il 3. tom da l'«Istorgia da la litteratura rumantscha, Funtaunas». Il titel da quest tom: «Da l'avertura spiertala a la gronda midada litterara».
- Il «Manuel pratique de romanche» (ROMANICA RAETICA 4) da Ricarda Liver è exhaust e vegn ussa curregi per ina 2. ediziun reviddada.
- Il segund tom da «L'istorgia dals Rumantschs» (en comics) da Haas/Decurtins/Giger.
- La cuntinuaziun dal curs da rumantsch grischun da Gieri Menzli en il medem mument succeda era l'adattaziun dal curs en ils differents idioms). Tar il 1. curs vegnan preparadas cassettas cun las lecturas ed evtl. singuls exercizis.
- In cudesch da la retscha HALLWAG cun il titel «Flurs da prada».
- Tecnica II, glista da plects illustrads tenor DUDEN.
- Catalog da las publicaziuns rumantschas en vendita.
- Prospects d'infurmaziun davart la LR ed il rumantsch grischun.
- A la LR è vegnì suttamess (da prof. G. Taggart da Montreal) il manuscrit per in vocabulari rumantsch (vallader) – franzos sin fundament dal dicziunari dad Oscar Peer. Ina decisiun per eventuala ediziun vegn discutada cun l'UDG.

Contribuziun per ediziuns a:

Servetsch psicologic- scolastic GR	Puschas da god
Romania da giuventetgna	Talina
Cuminanza culturala Val Schons	An nosa vischnanca
Octopus	Giacumbert Nau (Leo Tuor)
Rolf Buchli	Il far fein sin cuolm
Mario Duschèn	Mario da Buorcha
Wolfgang Eichenhofer	Publicaziun en ROMANICA RAETICA
Cumegn da Savognin	Cudesch da Savognin
M & T Helvetica	Hausinschriften (Max Kettner)
Cor masdo Puntraschigna	broschura giubilara
Renania	Ziran – il palantschieu sura da la basel- gia da S. Martin
Uniun dals Grischs	Tips per l'economia
Uniun dals Grischs	99 Bagatellas (Duri Gaudenz)
Uniun dals Grischs	Linard Lum (Gäri Klainguti)
Chor viril Lumnezia	broschura giubilara
Desertina	Ouvras da Toni Halter, 1. tom
Desertina	Cambridas (Gion Deplazes)
Desertina	Metamorfosas (Silvio Camenisch)
Jöri Murk/Peider Rizzi	cassetta e cudesch da text: «Ve e suna»
Georg Devonas	cassetta: «Georg Devonas»
Linard Bardill	cudesch da text tar cassetta: «Omagi a Men Rauch»
U. Vital	Per üna rösa
Ensemble vocal Schons	cassetta: «Canzuns da Nadal»
Curschellas/Brennan	cassetta: «Entupadas»

Ultra da questas contribuziuns finanzialas gida la LR – sin giavisch – las uniuns regionalas a realisar e vender lur ediziuns.

Propagaziun e vendita da publicaziuns

A chaschun da diversas occasiuns ha il post d'ediziuns exponì e vendì cudeschs rumantschs, p.ex. a chaschun da la radunanza annuala dals recturs da scola media ed a la radunanza generala dals scolasts da scolas medias. Omaduas radunanzas han gì lieu a Cuir. Vinavant avain nus mess a disposiziun cudeschs per l'exposiziun da l'acziun romontscha da Domat. Grond success ha gì l'exposiziun e vendita da cudeschs durant la SCUNTRADA a Scuol. Davent dal favrer da l'onn 88 han interessents la pussaivladad da retrair las ediziuns da la LR en abunament. Fin oz fan surtut bibliotecas diever da quest servetsch.

Diversas bibliotecas e scolinas han retschet ediziuns da la LR *gratuitamain* per cumplettar lur collecziun u per installar bibliotecas novas.

- Furniziuns gratuitas a:
- post da translaziun dal chantun Grischun
 - biblioteca Chasa Jaura
 - biblioteca fundaziun Binz a Nairs (Scuol)
 - biblioteca da l'ospidal circuital Val Müstair
 - scoletta Schluein
 - biblioteca d'uffants Lavin
 - servetsch tgira d'uffants Scuol

Vinavant regala la LR atgnas ediziuns sco premis da tombolas, concorrenzas etc. Concernent ils pretschs e rabats da rivendita ha la suprastanza relaschè novas directivas (cf. prot. supr. 29. 3. 88)

13. CONTACTS/AUTORITADS

13.1 Per tgirar ils contacts cun il pievel rumantsch ha la SCUNTRADA a Scuol purschì numerusas pussaivladads. Sa cumprovada è l'idea d'envidar mintga di spezialmain ina gruppa engaschada a moda speziala cun il rumantsch: chanzlists e persunas d'administraziuns, represchentants d'uniuns da traffic, hoteliers, funcziunaris da pendicularas, postenents, magisters e mussadras, politichers, la giuventetgna.

13.2. Contacts cun las autoritads

a) autoritads federalas

Cusseglier federal Cotti ha sa participà cun in referat a chaschun da la conferenza da pressa naziunala da la LR a Berna (18-2-1988). Il president da la Confederaziun, cusseglier federal Otto Stich, ha fatg part dal comité da patronadi per la SCUNTRADA a Scuol e salvà il pled festiv a chaschun da l'act commemorativ a Scuol.

A la cancellaria federala è vegnida inoltrada ina dumonda per ina piazza da lavur decentralisada en il servetsch da terminologia da la confederaziun (cf. sura cifra 6.1). La cancellaria federala examinescha la dumonda da la LR e prenda decisiuns sin fundament d'ina evaluaziun da las lavurs pussaivlas a favur d'in augment da la terminologia administrativ-giuridica en rumantsch.

A l'Uffizi federal da cultura è vegnida drizzada la dumonda per ina contribuziun vid l'«Istorgia dals Rumantschs en comics II». Ina contribuziun nun è stada pussaivla.

Cun l'Uffizi federal da la statistica è vegnidas discutadas pussaivladads per ina nova dumonda davart ils linguatgs en connex cun la dumbraziun federala dal pievel. En sedutas cun quest uffizi, cun exponents da l'uffizi da la statistica dal Tessin e Grischun e cun professers d'universitads èn propostas vegnidas elavuradas. L'intenziun era, da chattar ina dumonda che pussibilitass d'eruir il dumber da las persunas cun domicil en terra rumantscha, ablas per ina discussiun en rumantsch (q. v. d. linguisticamain assimiladas). La formulaziun approvada da l'Uffizi federal da la statistica na satisfà betg a las aspectativas e propostas da la LR.

b) contacts cun il chantun Grischun

A la regenza u a departaments ed uffizis èn vegnidas inoltradas las sequentas dumondas:

- Instrucziun da franzos a basa dal rumantsch (dumonda d'examinar la pussaivladad d'in'instrucziun dal franzos a basa dal rumantsch empè da la via sur il tudestg). La cumissiun chantunala occupada cun questa tematica è conscianta dal problem.
- Dumonda per in sustegn vi da la translaziun da l'ARS HELVETICA e per in credit per surdar questa ovra a las scolas medias. La dumonda per contribuziun è anc pendent; in credit spezial per metter a disposiziun quest'ovra a las scolas medias na vegn betg concedì, damai che betg tut ils magisters giavischan quest'ovra.
- Dumonda per ina contribuziun vid il 13avel INSCUNTER DA LAS GRUPPAS ETNICAS DALS PAJAIS VISCHINS dals 14 als 16 d'october 1988 a Cuir. La contribuziun chantunala importa fr. 2 500.—.
- Posiziuns concernent RADIO GRISCHA ed ils RADIOS LOCALS PER LAS VALLADAS GRISCHUNAS DAL SID (Radio Piz Corvatsch, Radio Engiadina).
- L'Uffizi per l'instrucziun professiunala dal Grischun è vegnì dumandà da resguardar il rumantsch sin las cartas da legitimaziun dals emprendists; a l'Uffizi da polizia da fieu dal chantun Grischun è vegnida suttamessa la dumonda d'edir il reglament da pumpiers er en rumantsch. A la secziun da statistica chantunala è vegnida suttamessa la dumonda da considerar en la dumbraziun dals scolars er lur appartegnientscha als linguatgs chantunals. L'Uffizi da sport chantunal sustegna la realisaziun d'in project concernent la terminologia dal sport. Cun la cumissiun chantunala per meds d'instrucziun ha la LR collavurà en connex cun la terminologia per il tegnairchasa etc. ed en connex cun la preparaziun d'in med d'instrucziun d'istorgia per il stgalim mesaun.
- Instanzas cun preventiv e program per la scolaziun da creschid(a)s.
- A la SCUNTRADA ha cuss. gov. Mengiardi salvà il pled festiv.

Ina sentupada cun ils/las deputad(a)s dal cussagl grond ha stuì vegnir spustada, perquai che la sessiun d'enviern è gia vegnida terminada la mesemna. Cun il schef dal departament da cultura èn vegnidas discutadas las dumondas davart contribuziun ord il fondo da lotte-

rias (problem da las «subvenziuns dublas») e da l'ediziun ARS HELVETICA.

Concernent demarschas en il cussegl grond davart tematicas d'interess per la Rumantschia guarda a la fin da quest rapport il chapitel spezial.

Per inscripziuns, translaziuns, contribuziuns, curs, finanzas, urdens administrativs etc. è la LR en contact oral cun divers exponents da l'administraziun chantunala.

Il chantun da Genevra ha concedì sin fundament d'ina documentaziun detagliada da la LR davart l'adiever da las contribuziuns era per 1988 ina contribuziun da fr. 50 000.—.

c) contacts cun las vischnancas

Cun las vischnancas tgiran da princip ils collavuratur regional contacts permanents. Er la LR è dentant engaschada en divers regards en quest sector:

- Ensemen cun la Centrala da dunnas dal Grischun, cun la PGI e la Walservereinigung collavura la LR per la dieta d'exponents da las vischnancas grischunas cun main che 200 abitants. Quest onn ha questa dieta tangà las dumondas da plazzas da lavur e cultura en talas vischnancas.
- Las suprastanzas communalas èn vegnidas supplitgadas da comprar la retscha ARS HELVETICA per dar in sustegn a questa gronda ediziun rumantscha. La supplica ha gì mudest success.
- En l'Engiadina ha il collavuratur regional organisà in curs per chanzlists.
- Concernent las scolas en vischnancas al cunfin da linguatg cf. cifra 3.2.
- Cun las vischnancas da Mustér e San Murezzan èn vegnidas discutas dumondas en connex cun questas duas vischnancas da model per la telecommunicaziun. La LR fiss interessada da pudair sa participar cun servetschs vid las experientschas che pon vegnir fatgas tras la rait da datas da questas vischnancas da model.
- A chaschun da la SCUNTRADA èn las vischnancas vegnidas envidadas da delegar in bandierel cun la bandiera communal. Numerusas vischnancas han suandà quest invit. A la SCUNTRADA ha era gì lieu in di da discussiun ed inscunter spezial per chanzlists

e presidents communal. Era da questa pussaivladad è vegnì fatg bun adiever.

- Ad ina grupp da lavur da la vischnanca da Tavau è vegnì concedì ina contribuziun per il project cultural «Bündner Wirren/Scumbigls grischuns».
- En ina seduta, organisada da la Corporaziun da vischnancas Surselva, han exponents da la LR participà per discutir cun las vischnancas sursilvanas la planisaziun per «700 onns Confederaziun 1991 / Festa da solidaritad».

13.3. Il secretari ha collavurà en la grupp federala d'experts per la revisiun d'artitgel 116 da la constituiun federala. La grupp ha terminà ses rapport e surdat quel a l'entschatta da 1989 al schef dal departement da l'intern, cusseglier federal Flavio Cotti. Sche las tractativas procedan tenor plan duess la votaziun dal pievel davart in nov artitgel da linguatg en la constituiun federala pudair avair lieu l'onn giubilar da la Confederaziun 1991.

13.4. Parsura e secretari han sa participà a las duas tschentadas da la «Grupp da lavur per las regiuns linguisticas dal Grischun». Questa grupp da lavur sa chatta en la fasa iniziala da la lavur.

13.5. *Contacts cun las autoritads ecclesiasticas.* A chaschun da la SCUNTRADA èn las baselgias vegnidas resguardadas tenor lur giavisch e cun in plaz spezial en il program. Las discussiuns han mussà l'importanza da las baselgias per il mantegniment e la promoziun dal linguatg. – Tenor la basa vertenta dals tschentaments LR (art. 3) na po la LR betg contribuir directamain per l'ediziun da cudeschs per servetschs divins e per auters intents da natira religius-confessiunala. La suprastanza è decidida da repretender la discussiun davart quest artitgel durant l'onn 1989.

13.6. Cun la Fundaziun Planta, la Fundaziun Retoromana, il Legat Cadonau, l'Uniun grischuna per il chant e. a. uniuns, che s'engaschan directamain u indirectamain per il linguatg, è la LR en buns contacts. Ella metta tenor giavisch a disposiziun curtas translaziuns e contribuescha sin fundament da dumondas finanzialmain a las activitads.

13.7. Ils Rumantschs ordaifer il territori èn vegnids resguardads en il nr. 0 da la QUOTIDIANA, a chaschun da la SCUNTRADA e cun infurmaziuns a las singulas uniuns rumantschas en la Bassa. En ina seduta a Turitg cun exponents da questas uniuns han repre-

schentants da la LR informà e discutà davart pussaivladads per integrar las uniuns rumantschas ordaifer il territori pli fitg en la LR. Questa dumonda vegn uss discutada d'ina grupp da lavur da las uniuns pertutgadas. Sin fundament dal resultat da questa grupp da lavur vul la LR prevair ils proxims pass.

13.8. En connex cun la conferenza da pressa naziunala a Berna è vegnì distribuì in appel a bancas, segiranzas, destribuiders da victualias e raubas, biros da propaganda etc. da duvrrar sistematicamain er il rumantsch per texts ed inscripziuns. In sumegliant appel è er vegnì publictà en la Terra Grischuna ed en las gasettas. L'eco direct è stà plitost modest.

13.9. La LR ha collavurà cun la Pro Grigioni Italiano (PGI) e la Walservereinigung (WV) cun sa participar a las radunanzas, en connex cun la SCUNTRADA a Scuol e tar singuls projects sco p. ex. la dieta per las vischnancas pitschnas, il congress da las gruppas etnicas, e. a. In tal project da collavuraziun è er la reediziun da «Mytologische Landeskunde» da A. Büchli. En il decurs da l'onn da rapport è vegnì decidì davart la stamparia e la chasa editura per l'ediziun da questa ovra.

13.10. La LR vegn envidada a las pli diversas occurrenz ed en las pli diversas organisaziuns per linguatg, cultura e minoritads, quai sin plaun naziunal ed internaziunal. Ina participaziun è be pussaivla a singulas occurrenz elegidas.

Cristian Joos represchenta la LR en la «*Quarta Lingua*»; Heidi Derungs-Brücker en la *Societad Svizra per minoritads*. Tant la Quarta Lingua sco la Societad svizra per minoritads èn sa participadas a la SCUNTRADA cun occurrenz specificas purtadas directamain da questas organisaziuns (cf. Guid).

Il secretari è sa participà a dietas dal *Forum Helveticum*, dal *Stapferhaus* e da la *Nova Societad Helvetica*. Cun la *Pro Helvetia* è vegnì discutà davart contribuziuns vi da la translaziun dad ARS HELVETICA. En l'«*Uniun federalista per communitads etnicas europeas*» (UFCE/FUEV) ha Jon Domenic Parolini rapreschentà la LR. Cun l'*Academia svizra per scienzas umanas* è vegnì collavurà a chaschun d'ina visita dal «*Conseil international de la philosophie et des sciences humaines*» en Chasa rumantscha. Per la «*European Science Foundation*» ha il secretari elavurà ina contribuziun davart l'istorgia dal dretg da linguatg en il Grischun da 1850–1940. Questa lavur vegn publictà en las

actas ESF. A la radunanza da la *PRO RAETIA* a Turitg è la LR stada represchentada tras consuprastant Giusep Capaul. Cun questa occasiun ha sar Elio Tenchio proponì in «opuscolo informativo sulla lingua romanica» ed in «vocabolario romancio – italiani»: La PRO RAETIA resguarda da nov er il rumantsch en sias communicaziuns, publicadas en la Terra Grischuna. Cun la *Fundaziun svizra per l'ediziun dal «Lexicon istoric svizzer»* contrahescha la LR davart la realisaziun d'in tom rumantsch da questa gronda ediziun. Il tom rumantsch duess cuntegnair tut las contribuziuns che pertutgan il Grischun e sias relaziuns cun la vischinanza.

La suprastanza ha dà il sustegn giavischè ad in scriver da la *Helvetia Latina* al cussegl federal concernent il resguard dals linguatgs latins en l'administraziun federala. En quest connex ha la suprastanza dentant er renconuschì il resguard augmentà dal rumantsch en l'administraziun federala e constatà che la dumonda dal dialect svizzer tudestg ha per la Rumantschia in'otra posiziun che per las duas autras gruppas da linguatg latin en Svizra. Da princip pudess la LR – tenor proposta da la Helvetia Latina – er sustegnair il postulat d'in «Commissaire aux langues officielles», che stuess dentant avair en Svizra in auter num per na svegliar emoziuns gia pervia da la denominaziun.

La LR è daventada da nov commembra da:

- *Acziun da sentupada 91*, ina organisaziun che vul promover scuntradas en connex cun ils «700 onns Confederaziun 1991». Il parsura LR è viceparsura da questa organisaziun.
- Da la *Societad per pievels periclitads – Svizra*, che s'engascha per ils dretgs da pievels pitschens.
- *SUISSIMAGE*, la Societad svizra da dretgs d'auturs d'ovras visualas ed audiovisualas.
- En discussiun èn ins era cun ina gruppa d'iniziants per in project «*Lesen – Lire – Leggere – Leger*» che vuless propagar l'impurtanza da la lectura.

* * *

XIIIavla SCUNTRADA DA LAS GRUPPAS ETNICAS DALS PAJAIS VISCHINS

Dals 14 als 16 d'october ha la LR organisà – cun sustegn da la PGI e la WV – il *13avel inscunter da las gruppas etnicas dals pajais vischins* cun la tematica «Princip territorial e mobilitad». Quest congress en la sala dal cussegl grond a Cuira è stà sut la direcziun dal parsura LR Toni Cantieni. Suenter l'avertura tras il coordinatur, dr. Francis Zwitter, han prof. Giorgio Malinverni da l'università da Genevra referì davart «Princip territorial e mobilitad» ed il president da la citad da Cuira, Andrea Melchior, davart la «Charta europeica dals linguatgs regiunals e minoritars». La situaziun en il Grischun è vegnida preschentada da Peter Loretz (WV), Massimo Lardi (PGI) e Bernard Cathomas (LR). Al congress han prendì part 60 represchents da 15 differentas gruppas etnicas e da 24 organisaziuns da questas gruppas etnicas ord 5 naziuns (Austria, Italia, Jugoslavia, Ungaria, Svizra). Per la fin dal congress è vegnì publictà ina resoluziun. Il congress è vegnì sustegnì da la confederaziun, dal chantun Grischun e da la citad da Cuira. Il proxim congress ha lieu a Sopron/Oedenburg en Ungaria dals 13 als 15 d'october 1989.

* * *

13.11. En il rom da la SCUNTRADA a Scuol è vegnì organisà in inscunter cun ils Furlans e Ladins, in «Congress interrumanesch». L'intent da questa scuntrada è vegnì definì sco suonda: «Infurmaziun vicendaivla davart aspects linguistics, culturalas, politics e socio-economics da las trais cuminzanzas che furman ensemen la Retoromania». Curts referats d'exponents da las trais gruppas e discussiun han dà invista en la situaziun actuala ed en plans da lavur comunabels per l'avegnir (cf. guid SCUNTRADA, pagina 37). Al «Congress interrumanesch» han sa participà, sper ils exponents da la Rumantschia, 33 represchents da las uniuns linguistics e culturalas dals Ladins da las Dolomitas e dals Furlans.

13.12. Il secretari collavura en la gruppa d'experts per il project naziunal da retschertga nr. 21: «Pluralissem cultural ed identitad naziunala». En il rom da quest project maina il secretari en in project da prof. Schläpfer las lavurs che pertutgan la Rumantschia e che ve-

gnan exequidas da Bruno Pedretti da l'universitad da Basilea. Il project perscrutescha la tenuta dals giuvenns envers ils linguatgs e lur adiever en Svizra.

14. SCUNTRADA RUMANTSCHA 1988 «50 ONNS LINGUATG NAZIUNAL» e «700 ONNS CONFEDERAZIUN 1991»

14.1. Cun la SCUNTRADA RUMANTSCHA dals 8 als 14 d'avust 1988 a Scuol ha la Rumantschia commemorà il 50avel anniversari dal rumantsch sco linguatg naziunal svizzer (1938–88). Per quest intent è vegnì elavurà in vast program cun 5 finamiras principalas:

1. *cuntanscher, animar e sensibilisar* in vast public; dar numerusas pussaivladads da sa scuntrar;
2. *reflectar e discutir* davart il passà ed il preschent rumantsch;
3. *planisar l'avegnir*;
4. *demonstrar la normalitad rumantscha ed avrir la Rumantschia* a las ulteriuras gruppas linguisticas en Grischun ed en Svizra;
5. *rinforzar ils contacts* cun ils Ladins da las Dolomitas ed ils Furlans.

Per l'organisaziun da la SCUNTRADA '88 èn sa furmads 2 comités: 1. in *comité LR* per la concepziun ed organisaziun generala; 2. in *comité Scuol/UdG* per l'organisaziun locala e regiunala.

Il *comité da patrunadi* è sa constituì da represchentants dal cussegl federal, da la regenza grischuna, da la LR e da las uniuns affiliadas. Dasperas èn vegnidas incumbensadas pliras persunas cun l'organisaziun da singuls blocs d'occurrentas (cf. Guid, p. 9).

Il program da la SCUNTRADA è vegnì elavurà a basa d'in program d'annunzia (program provisorii), cun il qual il pievel rumantsch ha pudì determinar sez la dimensiun ed il gener da la purschida. Il program da l'emna è vegnì dividì en 9 blocs principals.

- I. Excursiuns/spassegiadas, champs, tgira d'uffants, exposiziuns;
- II. Ateliers, seminaris, curs, colloquis;
- III. Referats, prelecziuns;
- IV. Visitas (gruppas spezialas ch'han da far en lur professiun cun il rumantsch);
- V. Accents (discussiuns al podium);

- VI. Trategniment/divertiment (gieus, chant, saut; concerts, film, teater; sairadas litteraras);
- VII. Congress interrumentsch (scuntrada tranter Rumantsch(a)s da las differentas valladas grischunas, da la Bassa, da las Dolomitas e dal Friaul (cf. 14.2.);
- VIII. Act simbolic (implantaziun da schembers en il gaud da Tamangur tras giuvnas e giuvens da l'entira Svizra e d'autras minoritads linguisticas e culturalas).
- IX. Act commemorativ, cult divin ecumenic.

Il program tegna quint da l'aspect politic dals «50 onns rumantsch linguatg naziunal» e da la situaziun periferica da Scuol en il territori rumantsch che ha pretendì occurrenz spezialas per motivar biler(a)s persunas da tuttas regions da vegnir en Engiadina bassa.

14.2. Sco la SCUNTRADA a Savognin il 1985 ha era quella da Scuol già ina grond'attracziun. In grond dumber da Rumantsch(a)s da tut las valladas e da la Bassa e da simpatisant(a)s da noss linguatg han fatg adiever da la vasta offerta. L'affluenza a las differentas occurrenz è stada considerabla: Per ils divers curs eran s'annunziadas passa 350 persunas. Tranter 800 e 1500 persunas al di èn a la finala sa participadas ad ateliers, curs, seminaris etc. Durant l'entir'emna han ins registrà passa 15 000 entradas a las diversas occurrenz. A l'act commemorativ da dumengia han prendì part ca. 3500 persunas.

A Savognin è vegnida commemorada la conquista da la Rezia tras ils Romans l'onn 15 a. C., pia 2000 onns Retoromania. La segunda SCUNTRADA rumantscha a Scuol è stada percunter en in cler context politic: la votaziun dals 20 da favrer 1938. Ella ha già lieu en in mument decisiv, nua che biler è en moviment, e quai sin divers plauns: sin plaun federal duai vegnir francada la posiziun dal rumantsch cun ina revisiun d'art. 116 da la constituziun federala; en il Grischun vul ins rinforzar la trilinguitad chantunala ed en la Rumantschia sa sprova ins da chattar soluziuns innovativas per normalisar e consolidar la situaziun linguistica ed economica.

In eveniment spezial è stà l'act commemorativ a Tamangur, organisà sco resultat e culminaziun d'in'emna da lavur da la giuventetgna dals 4 linguatgs naziunals e da gruppas linguisticas da l'exteriur. En il gaud da Tamangur èn vegnids plantads en in *act festiv* 50 schembers sco simbol per la vitalitad e la speranza dal rumantsch.

Ina survista da detagl da l'entira occurrenza dattan il «Program d'annunzia» ed il «Guid» da la SCUNTRADA.

14.3. En connex cun ils «50 onns rumantsch linguatg naziunal» è vegnida organisada a Berna ils 18 da favrer 1988 ina conferenza da pressa naziunala. Suententer bainvegner e ponderaziuns generalas da *Toni Cantieni* han cusseglier federal *Flavio Cotti* preschentà la situaziun dal rumantsch en Svizra, *Chasper Pult* il messadi dal cussegl federal 1938 e *Bernard Cathomas* las directivas ed ils accents da la planisaziun da linguatg rumantscha. Cooperà ha era il president da l'Uniun rumantscha da Berna ed il Chor viril rumantsch da Berna. La pressa svizra e per part internaziunala ha rapportà vastamain da questa conferenza da pressa e ses cuntegn e davart la situaziun dal rumantsch en general.

Per il di da commemoraziun «50 onns rumantsch linguatg naziunal», ils 20 da favrer, ha mintga scolar da vischnancas rumantschas retschet ina tschigulatta, emballada d'ina bandascha cun il signet e cun ina propaganda per la SCUNTRADA a Scuol e cun las indicaziuns sur da la Rumantschia en general. A l'interiur da la bandascha sa chattavan dumondas sur dal rumantsch che pussibilitavan da far part ad ina concurrenza. – Las vischnancas rumantschas èn vegnidas intimadas da pender ora ils 20 da favrer las bandieras sin lur chasas da cumin, scolas etc. Tras comunicaziuns en las gasettas ed en il radio è era la populaziun vegnida fatga attenta a questa acziun. Uniuns culturalas en las vischnancas rumantschas èn vegnidas intimadas da procurar per occurrenzas en las vischnancas (p. ex. chors, musicas, uniuns da teater etc.), cumbinadas cun infurmaziuns davart il rumantsch. Las scolas/ils scolasts han retschet la supplica da disegnar cun lur scolars placats che fan attent la populaziun al di da commemoraziun. Diversas classas han tramess a la LR ils placats che mussan ils divers aspects da la situaziun rumantscha.

Per propagar la SCUNTRADA ha il signet, creà da Tura Peterelli da Savognin, fatg buns servetschs. La clav rumantscha colliada cun la crusch svizra signifitgescha la muntada dal rumantsch per la Svizra ed exprima, ch'il rumantsch nun è simplamain la quarta lingua, ma bain cleramain la *prima lingua* per ils Rumantschs ed *ina da las 4 linguas* da la Svizra, da princip eguala cun las autras. In tatgariel cun il signet da la SCUNTRADA e l'inscripziun «RUMANTSCH LINGUA SVIZRA» è vegnì derasà en 10 000 tocs. Il placat per la SCUNTRADA

a Scuol è vegnì creà da Dea Murk e publitgà sin las tavlas da propaganda publicas. Sco med da propagaziun e regurdientscha è er vegnida realisada ina plachetta ed in porta clavs.

Pliras occurrenzas èn vegnidas translataas simultanmain en ils linguatgs svizzers.

50 onns lingua naziunala

**scuntrada rumantscha
8-14 d'avust 1988
a Scuol**

La SCUNTRADA è vegnida finanziada cun las entradas dals participants e cun diversas donaziuns. La LR engrazia als fautors da la SCUNTRADA per lur generus sustegns:

Chantun Grischun (tenor lescha chantunala scol. creschid(a)s)	21 855.--
Banca chantunala grischuna (cun reclamas)	20 000.--
Pro Helvetia (garanzia da deficit)	20 000.--
Migros Genossenschaftsbund (+ 3 000.-- per il champ da giuvenils)	15 000.--
Fundaziun G. Bazzi-Mengiardi	15 000.--
Ovras electricas d'Engiadina SA	10 000.--
Inserents en il guid	9 770.--

Uniun dals Grischs	9 000.--
Pendicularas Motta Naluns SA	5 000.--
Fundaziun Oertli	3 000.--
Quarta Lingua	1 500.--
Funtaunas da Passugg	300.--
Oleodotto del Reno SA	200.--

En il rom da l'act commemorativ (scenas da Jacques Guidon: 1939) è vegnida producida la chanzun da Carli Scherrer/Curò Mani e chantada da l'entir pievel.

14.4. Sco preparaziun per ils «700 onns Confederaziun 1991» è vegnidas prendidas las sequentas disposiziuns:

- LR è daventada commembra da l'«ACZIUN SCUNTRADA 91». Il parsura è viceparsura da quest'organisaziun.
- Cun l'«Uniun grischuna per buna lectura a la giuventetgna» è vegnidas discutadas propostas per projects en il rom da «700 onns Confederaziun 1991».
- La suprastanza LR ha inoltrà al chantun la dumonda da vegnir consultada concernent accziuns e disposiziuns per 1991.
- Romania e Renania è vegnidas supplitgadas da considerar - en connex cun la SCUNTRADA 1991 en Surselva - ils connex tranter SCUNTRADA e FESTA DA SOLIDARITAD INTERNAZIUNALA 1991.
- La LR è en contact cun il «Biro dal delegà dal cussegl federal» per «700 onns Confederaziun».

50 onns lingua naziunala

text: Curo Mani, cumposiziun: Carli Scherrer

Chor mixt ♩ = ca. 92

1. Sur-sel - va, Sut-sel - va, Val d'Al - vra, Sur - ses, a - main noss lin-
 2. Crusch alva, sim-bol da noss quat - ter lin - guatgs, si - gnal per ils
 3. Su-stegn per il pi-tschen pur-tà ha il grond sco mam-ma cun
 4. La lin - gua ru-man-tscha vu-lain oz lu- dar e si - a bel-

guatg e stain dirs sco'ls gla-tschers! Pu - ters e Val - la - ders e
 Sviz- zers da tan - scher ils bratschs. Èn stads so - li - dars, ge - ne-
 tgi - ra cha-rez - za l'uf - fant. Sti - mar lain nus tuts que - sta
 lez - za da cor de - chan - tar. Tgi - rar la fa - vel - la dals

Ja - uers dal Rom, dau - zain la ban-die - ra, fran-cain il li - om.
 rus dal tren - totg, cun cor e cun ol - ma d'in bun pa - tri - ot.
 gron-da bun - tad, ma ell' o - bli-ghe-scha d'en-viern e da stad.
 Rets e Ro-mans, cum-bat - ter per el - la cun pes e cun mauns.

15. ADMINISTRAZIUN, ORGANISAZIUN, FINANZAS

Midadas da persunal

Per la fin da fanadur ha *Olga Merlo* bandunà la LR suenter in'activitad da bun 9 onns, l'emprim sco dunna da nettegiar e guidadra dal bus da scolina, lura sco persuna responsabla per la spediziun e sco gidantra en divers secturs en la lavur da secretariat.

Per ils 31 d'avust ha *Barblina Ruinatscha* bandunà il secretariat da la LR, nua ch'ella ha lavurà dapi 1982 sco forza da lavur parziala per lavurs da dactilografia e sco gidantra en il secretariat, en la contabilitad ed en la spediziun.

Per ils 30 da settember ha *Giuanna Derungs* midà da la LR tar il Radio rumantsch suenter in emprendissadi mercantil da trais onns.

Suenter in'emprendissadi da biro ha er *Mengia Caspar* tschertgà in nov pensum. Ella resta dentant vinavant sco forza da lavur auxiliara e decentralisada (a Riom) en servetsch da la LR.

Per la fin d'october ha dna. *Rita Uffer* bandunà la LR suenter passa 9 onns da lavur. Ella è stada engaschada sco secretaria da cader e substituta dal secretari e ha sa participà decisivamain al svilup da la LR.

La LR engrazia a las persunas che han bandunà la LR per tut lur lavur. Da nov èn las sequentas persunas vegnidas elegidas:

- Erwin Ardüser sco secretari da cader e substitut dal secretari LR;
- Bartolomeo Tscharner sco manader dal post d'ediziuns e chant;
- Fabiola Carigiet per la vendita e derasaziun da cudeschs;
- Franca Martinelli sco emprendista.

La glista dal persunal stabel en la Centrala da la Lia rumantscha a Cuira chattais Vus sin las paginas 14 e 15.

Durant l'onn 1988 han suandantas persunas lavurà per in temp pli curt en la LR (surtut en il post da linguatg):

Coray Renata, Andri Franziscus, Thomas Roman, Violanta Spinas Bonifazi, Alice Tönz.

Per incumbensa da la LR lavuran las suandantas persunas ordaifer la LR: Ines Gartmann, Dumeng Secchi e Marlis Menzli (translaziun e lectorat ARS HELVETICA), Annemieke Buob (lavur da teater), Mengia Caspar (lavurs da dactilo).

Finanzas

Er il manaschi da finanzas ha già durant il 1988 bainquanta lavur supplementara en connex cun l'onn giubilar «50 onns rumantsch lingua naziunala». Differents projects (p. ex. la SCUNTRADA, la QUOTIDIANA, e. u. v.) han purtà lavur supplementara cun furnir preventivs, calculaziuns, dumondas finanzialas da tut gener e quints approximativs e finals. La SCUNTRADA 1988 ha pretendì grond engaschi e perseveranza davart dals responsabels e gidanters, quai avant, durant e suenter quest occurrenza. In engaschi supplementar considerabel è stà surtut *l'incasso* da las entradas per las occurrenzas da la SCUNTRADA.

Tut ils detagls concernent las finanzas da la LR èn documentads en il quint da manaschi ed en la bilantscha (pagina 121). Las decisiuns concernent credits supplementars èn vegnidas prendidas a norma da l'urden chantunal vertent tenor ils novs tschentaments da la LR.

En il decurs dals ultims onns ha la LR modernisà la lavur da biro cun l'elavuraziun electronica da datas. Sper l'elavuraziun da texts da datas linguisticas vegn er la contabilitad e la facturisaziun per la vendita da cudeschs exequida cun ordinaturs electronics.

Il «Dun svizzer per la festa naziunala» ha fatg la rimnada per ovas culturalas, ord la quala er la LR duess retschaiver ina contribuziun pli gronda. En ina dumonda a questa instituziun èn divers projects suttamess.

La LR ha retschavì insaquants imports pli gronds che faciliteschan nossa gestiun:

- fr. 50 000.-- dal chantun da Genevra per la promoziun dal rg (previs en il preventiv);
- fr. 2 000.-- dal Legat Cadonau sco contribuziun al med «scoletta»;
- fr. 4 000.-- da la Quarta Lingua sco sustegn a la translaziun da l'ARS HELVETICA;
- fr. 5 000.-- da la SUIISA sco contribuziun unica per las prestaziuns da la LR a favur dal chant rumantsch.

Per la spediun da «LA QUOTIDIANA» ha la PTT pussibilità in porto spezial. Per «LA QUOTIDIANA» ha er la Publicitas contribuì. Concernent contribuziuns per il XIII. INSCUNTER DA LAS GRUPPAS ETNICAS guarda cf. cif. 13.10.

Sco mintg'onn han singuls donaturs, che giavischan da betg vegnir numnads, resguardà la LR cun lur donaziuns per sustegnair l'in u l'auter project.

Contribuziuns spezialas ha la suprastanza concedì a:

- WWF per «Munds alpins» (translaziun en rumantsch);
- In situ (gruppa da teater);
- Uniun dals Grischs, Cuira;
- Fundaziun Planta;
- Fundaziun Retoromana;
- Fundaziun Dialog per il Dialog Rumantsch;
- SRR per il rapport LR en las Annalas;
- Punt rumantscha (project per contacts tranter gruppas da linguatg svizras);
- FUEV seminari da minoritads a Brixen;
- Aviöl, gasetta da scolars;
- Ediziun Büchli (Mythologische Landeskunde);
- Vouschs da la Gelgia;
- Inscunter da las cuminanzas etnicas dals pajais vischins a Cuira;
- Opera: Il president da Valdei da Robert Grossmann tenor ina novella da Gian Fontana;
- Amis da l'art Engiadina Bassa per exposiziuns durant la SCUNTRADA;
- Teater Grischun (deficit «Ruog rut»);
- Rumantschaziuns en Surselva;
- Gruppa da lavur Tavau per «Bündner Wirren/Scumbigls grischuns» (1989);
- District sursilvan da chant per musicalias per curs da scolaziun.

DEMARSCHAS PARLAMENTARAS CHE CONCERNAN SPEZIALMAIN LA RUMANTSCHIA

*Postulat Gillardon concernent l'introducziun da l'instrucziun da talian
u rumantsch en las scolas primaras tudestgas dal chantun Grischun*

La regenza grischuna ha gia avant varsaquants onns refusà cun in'argumentaziun persvadenta l'introducziun dal franzos per las scolas primaras en noss chantun. Ins na po betg pretender dals scolars primars da linguatg rumantsch u talian ch'els emprendian sper il tudestg sco linguatg ester era anc il franzos.

Gia en l'urden da scola da 1859 han ils organs chantunals cumpetents recumandà a las scolas da linguatg talian e rumantsch l'instrucziun da tudestg. 1894 è il cumanzament da l'instrucziun da tudestg vegnì fixà sin il 4. onn da scola cun la lubientscha expressiva d'anticipar questa instrucziun anc sin ina classa pli bassa.

L'introducziun dal tudestg en scolas da linguatg talian e rumantsch ha surtut già motivs economics. Questa decisiun è stada fitg impurtanta ord vista prospectiva e da la psicologia d'emprender. Ils scolars primars da quests territoris han oz l'avantatg da bandunar la scola fundamentala sco bilings. I na dat strusch motivs per betg era conceder als scolars primars da linguatg tudestg en il Grischun l'avantatg da la bilinguitad.

La bilinguitad è senza dubi in enritgament persunal. La conuschientscha dad in linguatg roman, saja quai il talian u il rumantsch, è ina premissa excellenta per emprender franzos, spagnol u portugais. En consideraziun da la mobilitad da la populaziun odierna e da la dependenza da noss'economia da forzas da lavur estras èsi da gronda impurtanza da conuscher almain oralmain in linguatg roman. Era per occupar plazzas en l'administraziun chantunala valan conuschientschas dals linguatgs grischuns sco premissa impurtanta.

Na fissi betg expressiun da solidaritad, sch'ils Grischuns tudestgs emprendessan da chapir e discurrer in dals dus ulteriurs linguatgs chantunals (talian u rumantsch)?

Conuschientschas da linguatg han in effect unint tranter gruppas da la populaziun. Cun l'introducziun da la bilinguitad en nossas scolas fundamentalas perdess il princip territorial disputà considerablain sia brisanza.

Ils motifs allegads discurrin cleramain per la finamira allegada. Dentant ston ins era punctuar qua ch'ina tala interpresa sto esser bain preparada. La metoda d'emprender sto vegnir elegida cun fitg gronda precauziun e la preparaziun cumpetenta dals magisters è d'impurtanza speziala.

Tenor nossa opiniun pon – per distgargiar ils scolars – roms en il plan d'instrucziun existent per las scolas primaras vegnir reducids a favur d'in segund linguatg. Sin il stgalim da la scola primara duess vegnir renunzià en il rom «linguatg ester» a notas da prestaziun, da maniera che quest rom n'avess nagina influenza per la promoziun.

La regenza vegn dumandada d'examinar l'introducziun dad in segund linguatg grischun en las scolas primaras da linguatg tudestg e da dar cun chaschun rapport e da suttametter propostas per cuntanscher la finamira preschentada.

Gillardon, Koch, Hosang, Hug, dr. Vonmoos, Alig, Guntern, Fry, Giossi, Cajochen, Rischatsch, Jäger/Bivio, Stoffel, Grünenfelder, Wazzau, Philipp, Trachsel, Jäger/Cuira, Lori, Hartmann/Igis, Baumgärtner, Cathomen, Künzler, Polti.

(Davart l'argumentaziun, la discussiun e la resposta da la regenza guarda il protocol dal cussegl grond: november/december 1988, paginas 641-647.)

*Postulat Petitpierre dals 18 da mars 1988:
Rinforzament da l'identitad naziunala (cussegl naziunal)*

Il cussegl federal vegn envidà da ponderar mesiras per rinforzar l'identitad naziunala sin plaun cultural, da las medias ed en l'economia. Particularmain:

1. Integraziun pli ferma tras in svilup pli equilibrà da tut las parts da la Svizra, quai tras mesiras en l'infrastructura (energia, telecomunicaziun, transports), e tras la politica da cumpra e da l'engaschament dal persunal da la confederaziun;

2. Semester en in'otra regiun linguistica per scolars dal stgalim secundar superiur;

3. Preschientscha augmentada da las minoritads linguisticas en las cumissiuns d'experts per la preparaziun d'actas federalas;

4. Sustegniment da producziuns audiovisualas indigenas che vegnan emessas en tut la Svizra.

Il medem postulat è vegnì inoltrà da cusseglier *U. Gadiant* ils 10-12-1987 en il cussegl dals chantuns.

D'impurtanza per la Rumantschia è era la moziun Blocher dals 16-3-1988 concernent il mantegniment da la pasch linguistica en Svizra.

Defuncts

Nus ans regurdain en pia memorgia dals defuncts stads engaschads en il moviment linguistic – cultural rumantsch.

Ch'els repaussian en pasch!

Sur Gieri Arpagaus, ant. president Romania	1909–1988
Ciril Brenn, ant. redactor PdS	1906–1988
Domenica Messmer, ant. redactura Fögl Ladin	1902–1988
dr. Gieri Ragaz, ant. suprastant Renania	1907–1988
Otto Vital, ant. revisur LR	1915–1988
Jon Gottschalk, comm. cussegl CRR	1941–1988
Lucas Willy, ant. president Renania	1907–1988
